

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ

САМООРГАНІЗАЦІЇ І ГУРТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Виконавиця дослідження:

Лариса Пильгун,
незалежна фахівчиня з оцінювання політик, програм і проектів (<https://www.evalinukraine.com/>),
членкиня правління Української асоціації оцінювання (<https://www.ukreval.org/>)

З усіх питань щодо результатів цього дослідження і подальших досліджень прохання писати на адресу pylgunlv@gmail.com або телефонувати +380679934116.

Дослідження стало можливим за підтримки ІСАР Єднання у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства», що реалізується ІСАР Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку

Вступ

За час повномасштабної війни росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, значна частина українських міст і сіл потрапила в зону активних бойових дій, цивільна інфраструктура зазнала серйозних руйнувань (до повного знищення багатьох населених пунктів). Окрім загарбання територій ворогом здійснюється цілеспрямоване знищення українського народу як шляхом фізичного знищення військових і цивільних на території України, так і шляхом вивезення дорослих і дітей на територію рф і утримування їх в умовах, непридатних для життя.

Ворог мав за мету «взяти Київ за три дні», проте вже за перші три доби отримав такий супротив українського суспільства, який перевершив можливості української армії і очікування світової спільноти¹. Протидія українців ворогу, що чисельно і технічно переважає, дала можливість не лише зруйнувати зовнішні очікування щодо результатів війни в Україні, а й вселити українцям надію на повернення раніше окупованих територій.

Українське суспільство було не лише не готове до війни, а й заперечувало її ймовірність, проте з перших годин війни українці почали створювати численні громадські ініціативи, об'єднання та волонтерські групи у відповідь на події та потреби, в умовах надзвичайного ризику і невизначеності. Ці ініціативи діяли і досі діють як на разовій, так і на постійній основі. Ані професійний досвід, ані статус, ані вік, ані стать не були перешкодою для мережування заради спільної мети. Вертикальні зв'язки поступилися горизонтальним.

Самоорганізація² та гуртування³ українського суспільства під час повномасштабної війни є феноменальними з точки зору масштабів, результативності та ефективності вирішення проблем, ігнорування соціальних та інших статусів, здатності опанувати нове, інвестувати власні час, ресурси і життя заради майбутнього країни. Війна в Україні сформувала горизонтальні зв'язки серед українців, удосконалила інструменти взаємодії, укріпила інститут репутації. Усі групи самоорганізації можна умовно поділити на два типи: ті, які збирають кошти та використовують їх, і ті, які цього не роблять. Для українського громадянського суспільства характерним є дуже жорсткий контроль за витрачанням грошей, високий рівень підозрілості щодо інших людей. Деякі групи самоорганізації не хочуть виступати в ролі посередників:

Цитата з інтерв'ю:

- *«Це принципова позиція: якщо ти маєш бажання і можливість, то просто на цю суму щось придбай самостійно, тому що гроші - це відповідальність, і я не готова за чужі гроші відповідати».*

Повномасштабна війна триває майже 2 роки. Військові вважають, що 80% того, що потрібно на війні, їм дають волонтери. Громадські організації і благодійні фонди отримують ліцензії на закупівлю зброї та збирають гроші на міномети для захисту своїх міст. Студенти і бізнесмени створюють дрони та обладнання для військових. Турбота про вимушених переселенців лежить цілком на плечах громадянського суспільства. Пенсіонери готують харчі та плетуть маскувальні сітки, діти роблять окопні свічки. Додатковим напрямком багатьох громадських організації стало медичне забезпечення військових і реабілітація ветеранів. Важко знайти в Україні сім'ю, яка б не поділилася грошима, речами першої необхідності або житлом з військовими та людьми, постраждалими від війни. Наразі важко перерахувати усі види діяльності, які започаткували і здійснюють українці задля перемоги. Так само важко сказати, яким чином українцям вдається практично миттєво вирішувати питання, до вирішення яких виявився не готовим уряд, профільні та міжнародні організації.

Оскільки самоорганізація та гуртування українського суспільства почалися з перших годин повномасштабної війни без лідерів та втручання влади (часто всупереч тому, що вимагала влада) та з часом посилювалися відповідно до проблем і потреб, які виникали і поруч з людьми, і на великій відстані від них, оскільки самоорганізація і гуртування розмивали соціальні статуси та ролі, оскільки люди з власної ініціативи швидко реагували на виклики війни, не маючи спеціальних знань, умінь, досвіду, дозволів тощо, то вже досить швидко виникли питання: Яка мотивація українців

¹ Про це неодноразово повторювали чиновники та експерти з різних країн Європи на закритих заходах, присвячених війні в Україні.

² «Самоорганізація» - це об'єднання людей із подальшим створенням організації, яка може мати або може не мати юридичну реєстрацію.

³ «Гуртування» - це разове або об'єднання людей задля вирішення проблеми, без створення організації.

робити те, що вони роблять під час повномасштабної війни? Що стало чинником самоорганізації та гуртування українського суспільства з метою супротиву ворогу та подолання наслідків війни? Які масштаби самоорганізації і гуртування українського суспільства під час війни? Наскільки багато людей з іншим громадянством долучилися до супротиву російському агресору?

Ці запитання призвели до ініціативи дослідження природного експерименту – емпіричного дослідження, в якому події визначаються факторами, не залежними від дослідників. Воно отримало робочу назву «Дослідження феномену самоорганізації і гуртування українського суспільства під час війни». Вже наприкінці 2022 року відбулося усне опитування людей різного віку та різних професій, які знаходилися в Україні та за її межами (1-й етап дослідження див. додаток 1). Майже через рік, у другій половині 2023 року, відбулося онлайн-опитування українців та осіб з іншим громадянством, які долучилися до допомоги українським військовим, цивільним, та територіям, що постраждали від війни (2-й етап дослідження - див. додаток 1).

Опитування мало на меті:

- з'ясувати та зафіксувати масштаби (форми, види діяльності, напрямки, сфери) гуртування та самоорганізації людей під час війни;
- виявити мотивацію українського суспільства (людей, які належать до різних етнічних, релігійних, політичних, професійних груп) до протистояння ворогу в обраний ними спосіб;
- виявити співвідношення впливу влади та самосвідомості у протистоянні ворогу;
- виявити особливості (характеристики) українського суспільства, які об'єднують українців у боротьбі за власну незалежність.

Оскільки на першому етапі дослідження з'ясувалося, що до супротиву російській армії в Україні, а також до допомоги українським військовим, цивільним і територіям, постраждалим від війни, долучилися особи з іншим громадянством, то на другому етапі дослідження була спроба з'ясувати:

- Яка мотивація людей з іншим громадянством серед цивільних в Україні долучатися до протистояння російському агресору?
- Які відмінності українського громадянського суспільства (у порівнянні з сусідніми) щодо протистояння ворогу, а також самоорганізації і гуртування в умовах кризи та війни?
- Чи є такі характеристики українського громадянського суспільства, які можна культивувати в інших країнах?

Об'єкт даного дослідження - будь-яка форма гуртування і самоорганізації людей, спрямована на подолання російської агресії, захист суверенітету і територіальної цілісності України, збереження незалежності, протидію інформаційній війні і пропаганді у медіапросторі тощо. На першому етапі дослідження передбачалося опитування в межах України, проте через серію інтерв'юерів були вимушені переселенці, які наразі перебувають в багатьох країнах світу. Ці інтерв'юери виявили українців та людей з іншим громадянством, які прагнуть перемоги України у війні і всіляко допомагають ЗСУ та цивільним, що постраждали війни. Тому на другому етапі географія дослідження розширилася і була зроблена спроба опитати осіб, які ніколи не проживали в Україні, але всіляко їй допомагають.

Для даного дослідження обиралася максимально проста методологія, яка не потребує особливих умов реалізації в умовах природного експерименту. Метод збору інформації на першому етапі дослідження - напіструктуровані глибинні інтерв'ю з людьми, які долучилися до супротиву під час війни в різних формах, індивідуально і колективно, в Україні і поза її межами тощо. Оскільки технічне опрацювання результатів такого опитування вимагало значних ресурсів, то на другому етапі дослідження опитування відбулося за допомогою гугл-форми. Кожен метод збору інформації має свої переваги і недоліки, проте висновки за результатами «живого» та онлайн- опитування є подібними. Різницю визначає час опитування: перший рік повномасштабної війни і другий рік повномасштабної війни.

Передбачалися і використані в тій чи іншій мірі наступні методи обробки інформації: контент аналіз, композиційно-змістовний аналіз текстів (результатів інтерв'ю), івент-аналіз. Додатково використані мультидисциплінарний експертний аналіз результатів дослідження та можливості штучного інтелекту⁴.

⁴ ШІ шукав відповіді на запитання: Які масштаби гуртування та самоорганізації людей під час війни? Яка мотивація українського суспільства до протистояння ворогу в обраний ними спосіб? Яке співвідношення впливу влади та самосвідомості у протистоянні ворогу? Що об'єднує українців у боротьбі за власну незалежність.

Варто підкреслити, що дослідження не мало гіпотези, оскільки воно здійснювалося в умовах природного експерименту, а об'єкт дослідження характеризувався як феномен⁵. Водночас були спроби знайти пояснення даному феномену через опрацювання спеціальної літератури, зокрема у галузі «Соціальна психологія».

Вимог до територіальної репрезентативності вибірки не було, але було бажання охопити опитування людей 1) будь-якого віку, статі, релігії, сфери професійної діяльності, політичних вподобань, місця народження чи нинішнього проживання, соціального чи іншого статусу тощо; 2) які на момент інтерв'ю беруть участь у волонтерських⁶ ініціативах або були ініціаторами подібних ініціатив; 3) є представниками як локальних (населений пункт), так і регіональних, загальнонаціональних і міжнародних (у випадку, коли до ініціативи долучалися люди чи організації з інших країн, діаспори) ініціатив; 4) які діють поза рамками своїх функціональних обов'язків, повноважень тощо.

Люди, які є представниками влади, і діють в рамках своїх повноважень, або організовані владою будь-якого рівня, не є об'єктом дослідження. Водночас для дослідження цікаві випадки саме волонтерської діяльності представників влади. Для дослідження також важливо виявити, як влада допомагає неурядовим і неформальним ініціативам, спрямованим на супротив російській агресії.

Результатом дослідження є 200 усних інтерв'ю та 121 письмових (гугл форма).

До дослідження були залучені студенти 2-х університетів, які в рамках студентської практики провели біля 300 інтерв'ю:

- студенти факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 - Керівник - Мазурик Олег Володимирович, доктор соціологічних наук, завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин, член Української асоціації оцінювання
- студенти Університету митної справи та фінансів (м. Дніпро)
 - Керівник - Павленко Олена Олександрівна, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної підготовки; професор кафедри державної служби та митної справи; член Української асоціації оцінювання

У дослідженні використані результати моніторингу і оцінювання 2-х проєктів, реалізованих неурядовими організаціями під час повномасштабної війни в Україні:

- результати анкетування учасників проєкту «Забезпечення психічного здоров'я та психосоціальної підтримки населення, постраждалого від війни»⁷;
- результати опитування учасників та вигодоотримувачів проєкту «Re:silience. Re:covery. Re:construction. (Re:Ukraine_project)»⁸.

Моніторинг і оцінювання здійснювалися Л.Пильгун у 2023 році. Отримані під час оцінювання дані є цікавими з точки зору кількості опитаних та результатів опитування.

Дослідження стало можливим також за підтримки і допомоги:

⁵ Феномен (гр., те, що з'являється): 1. Рідкісне, незвичайне, виняткове явище. 2. філос. Явище, єдине в своєму роді, взяте в його цілісності, в єдності з його сутністю й дане нам у досвіді, сприйняте органами чуттів. 3. У філософії Канта — явище, що досягається досвідом і протиставляється ноумену як "речі в собі", нібито недоступний людському пізнанню. - <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D4%E5%ED%EE%EC%E5%ED>

⁶ Волонтерська ініціатива передбачає будь-яку діяльність – від плетіння сіток, шкарпеток чи балаклав до виготовлення зброї чи спеціальної техніки, забезпечення людей чи тварин харчами, одягом, предметами першої необхідності, надання медичної допомоги чи забезпечення медикаментами, надання перукарських чи психологічних послуг, надання можливостей і потужностей бізнесу для потреб армії, територіальної оборони, волонтерів, надання консультаційних, інформаційних чи будь-яких інших послуг задля вирішення проблем і задоволення потреб військових, цивільних, полонених тощо. Для дослідження немає значення сфера професійної діяльності людини (державна, громадська чи бізнесова).

⁷ проєкт реалізований ЗАГО "Об'єднання психологів та психоаналітиків "ВЗАЄМОДІЯ" за підтримки Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ), а також за фінансової підтримки Європейського Союзу та Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини. Термін реалізації проєкту: 01.05.2023 - 30.09.2023. Географія проєкту: Чернігівська область, Дніпропетровська область, Харківська область, м. Львів, Миколаївська область, Херсонська область, Одеська область, Сумська область, Запорізька область, Луганська область, Донецька область.

⁸ проєкт реалізований ГО "Інститут аналітики та адвокації" за фінансової підтримки Європейського Союзу. Термін реалізації проєкту: 08/07/2022 - 07/07/2023. Діяльність проєкту – це відповідь на виклики, які постали перед українцями в момент повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Один з напрямів діяльності проєкту – допомога медичним підрозділам ЗСУ надавати якісну та своєчасну допомогу тим, хто її потребує .

- Оксани Власової, канд. психол. н.,
- Тетяни Єгорової, викладачки української мови,
- Олега Мазурика, д-ра. соціол. н.,
- Олени Павленко, д-ра педаг. н.,
- Михайла Савви, д-ра політ. н.,
- Ейтана Ширмана, студента Берлінського технічного ун-та,
- колег з Української асоціації оцінювання (<https://www.ukreval.org/>),

які долучалися організаційно та інтелектуально, а також представників європейських ЗМІ та навчальних закладів, які підтримали ідею дослідження.

Велика подяка Михайлу Мінакову, д-ру філос. н., та Оксані Дацаківській, канд. політ. н., за позитивну рецензію результатів дослідження.

Терміни виконання дослідження: 7 серпня – 31 січня 2024 року.

Презентація результатів дослідження: 15 лютого 2024 року.

Продукт дослідження: аналітична стаття.

Результати дослідження

Результати дослідження говорять про те, що люди в Україні не були готові до війни. Події 24 лютого викликали жах, лють, ненависть, страх, тривогу, шок. Ці емоції викликали, в свою чергу, відчай, ступор, паніку, розгубленість, безпорадність, невизначеність, невідомість, невіру, нерозуміння, що робити і що буде далі. Учасники дослідження ділилися подробицями того дня: як почули і побачили перші вибухи, як побачили першу російську техніку і перших російських солдатів на українських вулицях, як вивозили дітей і приймали рішення лишатися в своєму селі чи місті, або повертатися в Україну з іншої країни. Учасники дослідження поділилися також думками, які їх супроводжували:

- «Стало зрозуміло, що це справжня війна»
- «Страшно від того, що ворог так швидко просувається»
- «Надія, що це не надовго»
- «Нерозуміння, як вчиняти в цій новій реальності»
- «Неусвідомлення складності ситуації»
- «Кінець світу»
- «Сприйняття ситуації як алогічної, нереальної взагалі»

Перераховані вище емоції, реакції і думки є вичерпним переліком того, чим поділилися учасники дослідження, оскільки емоції, реакції і думки в усіх були майже ідентичними.

Лише окремі респонденти розповідали, що їх хтось попереджав про початок війни, або вони і самі очікували на війну, тому вони в тій чи іншій мірі були підготовлені до війни (наприклад, мали зібрані речі, або була попередня домовленість з друзями чи колегами про те, хто що буде робити, якщо війна почнеться).

Усі учасники дослідження сказали про те, що війна сильно змінила їх життя. Вони втратили рідних, майно, бізнес, стосунки, сенси тощо. Водночас через війну люди наважилися на кроки, на які б не ніколи б не наважилися за інших обставин. Лише наприкінці другого року війни люди почали дуже обережно говорити про те, що війна не лише забрала, але й щось важливе дала, наприклад, нових знайомих і друзів, з якими за інших обставин вони не мали спільних справ.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Втратили все: роботу, плани на майбутнє, все треба починати з нуля, бо малі діти»*
- *«Війна спонукала мене втілити в реальність давно бажане - усиновити дитину. І в жовтні 2022 року я забрала з Одеси майже 5-річного хлопчика».*
- *«Я закрила магазин, більш не наважилася відкривати. Переїжджала декілька разів, жила закордоном. Стала песимістичною та моментами втрачаю віру у справедливість та міжнародне право»*

Усі учасники дослідження говорили про те, що з перших днів або й годин війни долучилися до посильного супротиву ворогу чи допомоги тим, хто такої потребував. Лише окремі учасники дослідження сказали про те, що до волонтерської діяльності їх мотивував приклад людей, яких можна назвати лідерами.

На запитання «Хто придумав робити те, що ви робите», учасники дослідження вкрай рідко посилалися на інших людей (керівник, друг, родич). Вони відповідали - потреба у чомусь, прохання близьких чи знайомих, розуміння, що уміння може бути корисним у цій ситуації, власний біль або біль людей поруч, колектив (професійне середовище, навчальний заклад, громада), потреби рідних та друзів. Волонтерська діяльність більшості опитаних розпочалася на початку повномасштабної війни. До війни дехто з них хотів допомагати іншим, проте не було сприятливої ситуації чи особливої потреби. Для невеликої частки опитаних волонтерство розпочалося у 2014 році. Вони є або ветеранами, або ВПО, або родичами чи друзями тих, хто постраждав від війни на сході України. Ці люди і стали лідерами для свого оточення, оскільки мали досвід вирішення проблем, викликаних війною.

Цитати з інтерв'ю:

- *Ніхто не придумував. Просто виникали потреби. Хтось дзвонить: потрібно ось таке. Можеш? Або можу, або шукаю тих, хто може. Або не можу(((*
- *Я б не сказала, що це хтось придумував, це було як само собою, навіть без потреби говорити, а організовували різні люди*

- *Я сама. Але нас багато таких. Відреагували буквально синхронно. Було схоже на телепатію)))*

Важливо зазначити, що лише 4 зі 113 учасників онлайн-опитування є в реєстрі волонтерів в Україні. Відповідно, на запитання «Чи реєструвалися Ви у реєстрі волонтерів в Україні?» вони відповіли:

- Ні – 109 осіб
- Так – 4 осіб

Більше того, під час учасники дослідження підкресливали, що вони не є волонтерами, хоча фактично ними є відповідно до чинного законодавства і загальноприйнятого розуміння волонтерства⁹.

Учасники дослідження належать до різних етнічних, релігійних, політичних, професійних, соціальних та вікових груп. У дослідженні взяли участь власники бізнесу; державні службовці; людей, які навчаються; людей, які перебувають у декреті; люди, які перебувають у творчій відпустці; люди, які шукають роботу; пенсіонери; працівники приватних компаній; працівники бюджетних організацій; представники неурядових (громадських) організацій чи благодійних фондів; представники волонтерської спільноти; представники міжнародних організацій; представники місцевого самоврядування; самозайняті особи та ті, які віднесли себе до категорії «інше».

Опитування 2329 учасників проекту «Забезпечення психічного здоров'я та психосоціальної підтримки населення, постраждалого від війни»¹⁰, яке відбулося в час проведення дослідження, передбачало запитання щодо сфери діяльності учасників проекту. Респонденти мали можливість обрати декілька відповідей на це запитання, одна з яких була «Волонтер».

149 осіб зазначили сферою діяльності - «волонтер», або на запитання про те, як змінилася професійна діяльність за останні півроку, вказали, що почали волонтерити, або волонтерської роботи стало більше. Зі 149 осіб 9 зазначили, що вони є чоловіками, усі інші жінками (5 осіб статтю не вказали). 13 осіб або є, або були ВПО, 108 осіб стикалися з надзвичайними ситуаціями (перебування в окупації, обстріли, ДТП, пожежа, повінь). Деякі зазнали кумулятивної травми («перебування в окупації та/або в зоні бойових дій: постраждав, обстріли/ бомбардування: постраждав, пожежа: був свідком, повінь: був свідком, ДТП: був свідком, перебування в заручниках: був свідком, тортури: постраждав, сексуальне насильство: був свідком, торгівля людьми: був свідком»). Усі вони проживають в різних громадах, є представниками різних вікових груп, належать до різних професійних груп, серед них є студенти, пенсіонери, жінки у декретній відпустці.

Результати опитування учасників проекту «Забезпечення психічного здоров'я та психосоціальної підтримки населення, постраждалого від війни» виявилися неочікуваними щодо відсутності серед респондентів державних службовців, які б займалися волонтерською діяльністю. Усього в опитуванні взяли участь 44 державних службовця. Із 375 представників органів місцевого самоврядування волонтерить менше 20 осіб. Працівники юстиції, працівники ЦНАПів, освітяни, медики, підприємці, пенсіонери, студенти тощо вказували, про те, що вони волонтерять. Проте відсоток волонтерів серед опитаних не є великим.

Це опитування може говорити і про те, що чиновники вважають волонтером людину зі спеціальним документом, і про можливу поляризацію суспільства: чиновники і усі інші.

Із відповідей на запитання «Хто ці люди, які допомагають людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ?» не можна виокремити якусь однорідну групу людей, яка взяла на себе допомогу. Це люди різних професій і різного віку, українці і іноземці, які фізично знаходяться не лише в Україні, але й за її межами.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Це люди різних професій, різного віку, все моє оточення»*

⁹ Волонтери – це люди, які безоплатно здійснюють роботи та безоплатно надають послуги військовим і цивільним, тваринам і територіям, постраждалим під час війни у будь-якій формі і будь-якому об'ємі самостійно або з іншими людьми (див. Закон України «Про волонтерську діяльність»).

¹⁰ Проект реалізований Запорізькою обласною громадською організацією "Об'єднання психологів та психоаналітиків "ВЗАЄМОДІЯ" за підтримки Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ), а також за фінансової підтримки Європейського Союзу та Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини. Термін реалізації проекту: 01.05. 2023 - 30.09.2023, Географія проекту: Чернігівська область, Дніпропетровська область, Харківська область, м. Львів, Миколаївська область, Херсонська область, Одеська область, Сумська область, Запорізька область, Луганська область, Донецька область.

- *«Коли занурюєшся в цю роботу, то навколо тебе всі щось роблять в цьому напрямку»*
- *«Серед моїх колег є багато, хто допомагає. Можливо й всі. Просто ми це не обговорюємо»*

Масштаби (форми, види діяльності, напрямки, сфери) гуртування та самоорганізації людей під час війни

Дослідження вказує на те, що фактично уся допомога людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ знаходиться на плечах громадянського суспільства.

Практично усі потреби військових, цивільних, тварин, інфраструктури тощо задовольняються волонтерською спільнотою з першого дня війни. Не маючи спеціальних знань, умінь і досвіду, незалежно від віку і статі, наявності чи відсутності ресурсів, люди беруться вирішувати проблеми, які з'являлися через війну, об'єднують навколо себе інших людей, шукають ресурси, набувають нових умінь, створюють організації і навіть бізнес. Так, наприклад, жінка приблизно 30-35 років, економіст за професією, організувала виготовлення бронезилетів, тому що її брату не вистачило бронезилета, коли він пішов служити в ЗСУ. На СТО почали виготовляти тушонку і передавати на фронт. Фахівець з оцінювання соціальних проектів взяла на себе зобов'язання координувати пошуки військових пілотів у перші дні повномасштабної війни. Фінансист організував виробництво дронів. Неурядові організації збирають гроші на міномети для захисту своїх міст. Одна журналістка займається документуванням воєнних злочинів. Інша журналістка допомагає перевезити загиблих військових з поля бою до моргів. Бізнесмен завозить на окуповані території харчі і речі першої необхідності, і вивозить звітти людей. Це лише декілька прикладів того, як люди переформатували своє життя через виклики війни.

Учасники дослідження розповідають про людей, які відсторонилися від вирішення проблем, викликаних війною. Під час дослідження окрім інтерв'ю та онлайн-опитування було ще багато спілкування з випадковими знайомими в Україні та за її межами. Особливу цінність мали розмови із сусідами в купе та черзі на польському кордоні¹¹. Такі неформальні розмови вказували на те, що кожна людина робить посильний внесок в перемогу грішми, речами, послугами тощо. Волонтери скаржаться, що все важче збирати кошти для військових, проте кожен намагається зібрати кошти саме для своїх родичів, знайоми, друзів, людей і тварин, які знаходяться під їх опікою, оскільки все більше стає військових, все більше військових потребують медичної допомоги і реабілітації, щодня цивільні втрачають житло, власники бізнесу втрачають бізнес, а наймані працівники – можливість заробляти. Проблеми, які вирішують волонтери і потреби, які вони задовольняють, вказують на те, що буде в країні найбільш затребуване на найближчі декілька десятків років, які види діяльності і професії будуть потрібні, у що варто інвестувати час, ресурси, кошти.

Волонтери допомагають один одному, надаючи ресурси і послуги для вирішення тих чи інших проблем. Учасники дослідження скаржаться на те, що немає можливості допомагати фінансово, немає часу допомагати іншим, оскільки загострилися власні потреби і потреби сім'ї. Усіх волонтерів об'єднує те, що вони допомагають у відповідності до своїх можливостей («ставлю вподобайку і роблю репост, якщо немає грошей») і роблять те, що за інших обставин не робили б, а ресурси витрачалися б на власні потреби (будують виробництво безпілотників, документують воєнні злочини, роблять складні пластичні операції військовим і цивільним, постраждалим від війни).

З одного боку, волонтери кажуть про те, що вичерпали свої ресурси (вже віддали все, що можна було віддати і мусять заробляти, щоб були кошти на донати), з іншого боку, волонтери показують винахідливість щодо того, як можна задовольнити потребу в інший спосіб, наприклад, зробити устілки для військових з пакетів з-під молока або створити спеціальний плащ, який робить непомітними бійців для ворожих тепловізорів та дронів з тепловізійними камерами.

Переважна частина учасників дослідження на запитання про те, з якими перешкодами вони стикаються, допомагаючи цивільним і військовим, які постраждали від війни, відповідають, що перешкод вони не мають. За умови, що опитування відбувалося наприкінці другого року війни, лише дві особи назвали перешкодами обстріли, відсутність світла, інтернету. Подібні відповіді були під час оцінювання проекту «Re:silience. Re:covery. Re:construction. (Re:Ukraine_project)» ГО «Інститут аналітики і адвокації», де жоден з учасників проекту не згадав труднощі, викликані відсутністю електроенергії, тепла, зв'язку, необхідність працювати в умовах постійних обстрілів, хоча, як виявилось, не було тих, хто б з цими проблемами не стикався. Кожен знайшов можливість ці проблеми якось вирішити (наприклад, знайти гроші на генератор і сам генератор, на паливо для

¹¹ У 2023 році дослідниця відвідала 10 країн, деякі декілька разів.

генератора, на зарядні станції тощо). Під час оцінювання усі учасники проекту говорили про те, що було важко планувати будь-яку діяльність, але усе заплановане вдалося виконати. Серед викликів реалізації проекту в умовах війни співвиконавці проекту називають високу турбулентність і динамічність усіх процесів, швидку зміну потреб, проблем, людей: «Якщо на початку проекту був попит на турнікети, то під кінець проекту був попит на ноші», «Волонтерські ініціативи вигорають, люди змінюються, потреби змінюються, - це особливість реалізації проекту в умовах війни», «Грантові заявки розглядаються довго, коли є рішення донора, актуальність заявки втрачається», «Погано, коли рішення щодо грантів приймаються довго – вони стають неактуальними».

Учасники дослідження вважають, що допомагати цивільним і військовим, постраждалим від війни, їм перешкоджають:

- Байдужість людей до волонтерської діяльності
- Небажання влади допомогти
- Невдячність отримувачів допомоги
- Проблеми з керівництвом
- Брак коштів
- Відсутність фінансування
- Зменшення допомоги
- Бажання заробити на посередництві
- Бюрократичні перепони з боку української влади
- Бюрократія на митниці
- Валютні обмеження
- Відсутність товарів
- Декларування
- Державна автоінспекція
- Дозволи на ввезення товарів подвійного призначення
- Завищені ціни на товари і послуги
- Законодавство України щодо волонтерської діяльності
- Законодавство України щодо підприємницької діяльності і вітчизняного бізнесу
- Звітність
- Конкуренція між організаціями
- Корупція
- Крадіжки
- Ліміти
- Обмеження оплати
- Підписання актів
- Звірства податкової
- Проблеми з реєстрацією гуманітарних вантажів
- Тривалість бюрократичних процедур в Європі
- Хабарництво
- Шахрайство
- Швидкість подій в Україні
- Своя лінь
- Комунікаційні непорозуміння
- Мовний бар'єр
- Цінності
- Брак часу
- Відсутність зарплатні за волонтерську діяльність
- Власні обмеження
- Втома
- Втрата віри
- Емоційне вигорання
- Здоров'я
- Обставини
- Громадянство рф, від якого наразі неможливо позбутися

Цитати з інтерв'ю:

- *«Емоційне вигорання. Наприклад, щоб опублікувати історії про загиблих, треба прочитати цю історію, обробити фотографію. Часто не витримую, відкладаю цю роботу».*
- *«Законодавці є першими в бюрократичному ланцюжку та першими показують свою нездатність брати участь в керівництві та захисті країни»*
- *«Основна перешкода у волонтерській діяльності - це «як документально закрити передачу гуманітарного вантажу».*

Дослідження виявило велику кількість людей, які знецінюють свою допомогу іншим людям. Так, українська волонтерка, яка щодня допомагає іншим українцям на залізничному вокзалі у Хелмі (Польща), відмовилася від інтерв'ю, оскільки не вважає, що робить щось значиме. Лікарка, яка з початку війни консулює військових і цивільних щодо вмісту тактичних аптечок і ліків для фронту, вважає, що не робить нічого значимого, оскільки вона «просто ділиться своїми знаннями». Мешканці одного житлового комплексу збирають майже щотижня харчі, речі першої необхідності, медикаменти, одяг для військових і цивільних на прифронтовій території, водночас кожен мешканець надає персональну допомогу родичам і людям, з якими перетинається у професійній діяльності, донатить волонтерам і фондам, відвозить одяг, взуття і побутову техніку у модульні містечка, де живуть ВПО, ділиться городиною з військовими, плете сітки, робить окопні свічки тощо, проте мало хто з цих мешканців визнає, що це і є волонтерство.

Діапазон відповідей на запитання про те, як багато людей допомагають людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ - від «усі» до «ніхто». Підрахунки кількості тих чи інших відповідей не здійснювався, оскільки 1) усі респонденти по-різному розуміють допомогу і волонтерство; 2) усі мають різні можливості допомагати; 3) у дослідження залучені люди, які надають будь-яку допомогу – від збору жерстянок і картону на окопні свічки до виготовлення дронів і надання медичної допомоги.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Всі, кого я знаю. Все моє оточення»*
- *«Дуже багато моїх знайомих вкладаються - від дітей до пенсіонерів»*
- *«Всі знайомі мені люди кажуть, що, як мінімум, донатять»*

Приблизно четверта частина учасників другого етапу дослідження відповіла, що оточення підтримує і допомагає, усі інші відповідали або «підтримують» або «позитивно». Лише 5 осіб сказало, що не допомагають і не розуміють, навіщо це потрібно. На першому етапі дослідження відповіді були подібні. Учасники дослідження розповідали про те, що родичі за них хвилюються, особливо, коли у них погіршується фізичний та емоційний стан.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Моя сестра, яка в війську, звичайно ж, задоволена, але в неї немає часу на подяку та емоції, вона парамедик. Моїм батькам здебільше байдуже, вони трішки «ватяни» і дивляться на мою діяльність іронічно. Мій чоловік підтримує, але йому не подобалось, коли я себе довела минулого року до проблем зі здоров'ям, оскільки цікавилась лише громадською діяльністю. Друзі ставляться позитивно та підтримують»*
- *«Підтримують і роблять те, що можуть вони. Мої батьки, наприклад, живуть у прифронтовому районі. Вони не виїхали і не збиралися. Бо вони знають, що потрібні саме там, що можуть бути корисними. Вони надали притулок багатьом людям. І знайомим і зовсім незнайомим. Допомагають воїнам. Тато стоматолог. Лікує і воїнів і переселенців безкоштовно»*
- *«Підтримують, нагадують що треба їсти вчасно»*

За результатами дослідження визначено далеко не вичерпний перелік того, що роблять люди з власної ініціативи та безоплатно на вирішення проблем, викликаних війною:

- В'язання шкарпеток, шапок і рукавиць для ТРО, військових і поранених
- Виготовлення адаптивного одягу для поранених
- Виготовлення дронів і спеціального обладнання для військових
- Виготовлення енергетичних цукерок/ батончиків для військових
- Виготовлення коктейлів молотова
- Виготовлення маскувальних сіток і костюмів
- Виготовлення окопних свічок
- Виготовлення спеціальних кремів для військових
- Виготовлення сухих овочів для військових
- Виготовлення хлібобулочних виробів для військових
- Відбудова зруйнованого житла
- Документування воєнних злочинів
- Донорство
- Допомога людям похилого віку
- Допомога людям у сірій зоні
- Допомога сім'ям, де є діти з особливими потребами
- Допомога тваринам, у тому числі ветеринарна
- Допомога цивільним полоненим в росії
- Евакуація людей
- Евакуація тварин
- Житло та речі першої необхідності для ВПО
- Забезпечення ліками військових і цивільних, постраждалих від війни
- Збір коштів на потреби військових і цивільних, постраждалих від війни
- Збір речей цивільних, постраждалих від війни
- Задоволення потреб військових у шпиталях
- Інформаційні, культурні і протестні заходи в межах і за межами України

- Координація гуманітарної допомоги, допомоги військовим і цивільним, постраждалих від війни
- Ліквідація наслідків обстрілів і ракетних ударів
- Навчання дорослих і дітей
- Надання медичних послуг військовим і цивільним, постраждалим від війни
- Надання перукарських послуг
- Повернення дорослих українців і українських дітей з росії та окупованих територій
- Послуги перекладачів
- Правовий захист
- Ремонт автовок, комп'ютерної та іншої техніки для ЗСУ
- Утриманні притулків для тварин
- Фізична і психологічна реабілітації військових і цивільних, постраждалих від війни
- Чергування на вулицях, блокпостах, під'їздах тощо.
- Юридичні консультації

Цитати з інтерв'ю:

- *«Створювала проекти для 1) реабілітації військових, 2) для оздоровлення та навчання дітей Оборонців, 3) для забезпечення прозорих логістичних маршрутів для волонтерів»*
- *«Допомога біженцям: зустріч на вокзалі, переклад документів, пошук житла та працевлаштування. Телеграм-канали та інші засоби інформування біженців. 2. Зв'язки з італійським суспільством: інтерв'ю, збір донатів, організація мітингів та інших «пояснювальних» заходів. 3. Збір та відправлення гуманітарної допомоги. 4. Контакти з іншими організаціями діаспори та співпраця з державними структурами. 5. Переклади української літератури та організація презентацій»*
- *«Наш син купував автомобілі, квадроцикл, квадрокоптер, теплові зігрівачі, генератори, гуму на авто та інше для військових, а ми з чоловіком доправляли з Нідерландів в Україну»*

Незважаючи на те, що в умовах війни далеко не усім вдається вести навіть елементарні підрахунки зробленого, особливо у перші місяці війни, учасники дослідження поділилися наявною бухгалтерією. Трохи більше 300 учасників дослідження сказали про те, що їх руками зібрано сотні тисяч доларів, мільйони гривень, вартість наданих товарів і послуг для цивільних і військових, постраждалих від війни опитані не підраховували, але в одиницях - це сотні сіток і свічок, шкарпеток, тонни харчів тощо.

Дослідження виявило, що зусилля українців спрямовані не лише на подолання проблем, викликаних війною, а й на вирішення місцевих проблем, проблем людей з інвалідністю і людей похилого віку, тварин, навколишнього середовища.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Основні ресурси йдуть на психологічну підтримку і інтеграцію ВПО, а нам потрібні кошти на інше ... гроші потрібні не лише громадам, які зазнали війни, руйнувань... гроші потрібні на розвиток сільським громадам, які, на щастя, не зазнали війни ... за грантові кошти ми відбудували бібліотеку, - зараз вона переповнена людьми. ... ми маємо приміщення, але не маємо коштів на ремонт... до нас приїздять різні фахівці щоб провести якісь заходи, але у нас немає де посадити людей ... нам потрібні кошти на відновлення наших приміщень»*
- *«Потрібно підтримувати розвиток, культуру тощо. 80% бюджету йде на оборонку. 20% на усе інше не вистачає... якщо не вкладатися в розвиток, то втратимо те, заради чого ми прагнемо перемоги. Припинити фінансувати розвиток – припинити розуміти про що ми і куди ми»*
- *«Ми будемо працювати з історичною документалістикою, будемо знімати фільми про українців, які загинули у війні».*

Учасники дослідження кажуть, що беруть гроші, обладнання, витратні матеріали, пальне, транспорт тощо від¹²:

- Благодійників
- Благодійних фондів
- Влади
- Громадських організацій

¹² Перелік складений відповідно до результатів інтерв'ю (зі слів учасників дослідження)

- Добровільних організацій
- Допомоги іноземців
- Інвесторів
- Крупних донорів
- Міжнародних організацій
- Міжнародних фондів
- Місцевих українських підприємців
- Грантові кошти
- Пожертви

Також учасники дослідження використовують особисті заощадження та власний час, ресурси, речі, кошти, бажання, заробітки на продажі сувенірів, а також "Френд-рейзінг" – кошти і можливості друзів, колег, знайомих.

Цитати з інтерв'ю (додаток 14):

- *«Надання безоплатних послуг військовим поєднуємо із наданням оплатних послуг іншим категоріям»*
- *«Час за рахунок своєї роботи та родинних стосунків. Гроші на пальне та гуманітарку - з донатів, зібраних на мітингах або заходах та від друзів і знайомих. Допомогає також, коли знаходимо безкоштовний транспорт або людей, які щось роблять для нас за свій рахунок. Наприклад одяг та віск для свічок ми просто збрали, звернувшись кожна до своїх знайомих і вони усе нам принесли, що треба. Приміщення для центру та офісу перекладів буде безкоштовним від італійців. Приклад: я виступила на регіональній асамблеї профспілок. Їм так сподобалося, що вони розчулились і запитали: як ми можемо вам допомогти? Я відповіла: дайте офіс - і вони нам його дали на тій час, коли він нам був потрібен, разом з комп'ютером та принтером. Там я та ще дві помічниці працювали безкоштовно повний робочий день. Приблизно те ж саме було у подружки яка здобула кімнати для гуманітарного центру: попросила – дали»*
- *«Часто нам допомагали незнайомі вчора люди»*

Відповіді на запитання про те, чим люди пишаються були в діапазоні від «Нічим пишатися!» до «Пишаюся українською нацією!»

Цитати з інтерв'ю:

- *«Те, що лишилась в Україні, бо тут потрібна і маю що привнести. Те, що допомагала й допомагаю військовим. Те, що маю можливість платити не менші податки державі Україна порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення»*
- *«Не можу сказати нічого ні про пишається, ні про жалкує. Я маю внутрішнє розуміння необхідності всього, що ми робимо. Для військових, для переселенців. Тут не може бути якоїсь градації досягнень. Важливо ВСЕ!»*
- *«Пишаюся, що я частиною великої нації»*

Учасники дослідження пишаються тим, що вдалося зробити, як у фінансовій, так і будь-якій іншій формі.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Вдалося зафіксувати тисячі воєнних злочинів і записати свідчення постраждалих»*
- *«Пишаюся організацією евакуації дітей та людей з інвалідністю»*
- *«Забезпечили ЗСУ ліками, турнікетами, мед обладнанням на суму понад 1 млн грн»*
- *«Я відправила ліків на суму близько 700-800 тисяч євро, речі, медобладнання... Організація, членом якої я є, відправила 34 фури, з них 3 поїхали на Запоріжжя. Купила 100 термокостюмів. Відправила біля 2000 € грішми»*

Значна частина учасників дослідження жалкує про неможливість потрапити в ЗСУ, про брак часу і ресурсів для допомоги людям і вирішення нагальних проблем.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Жалкував, що я не з своїми друзями в окопах, але вони мені сказали, що я зробив набагато більше чим вони»*
- *«Я дуже мало зробила, хочеться більше, але кожна крапля, кожна копійка, якщо разом, то допоможе. Головне не зупинятися і не втомлюватися»*

- *«Жалкую, що в мене не 4 руки, що всього в добі 24 години»*

Із відповідей на запитання про емоції, які супроводжують успіхи та/або невдачі волонтерської діяльності видно, що допомагаючи іншим, волонтери зазнають як успіхів, так і невдач, і діапазон їх емоцій від стриманої радості до безсилля і відчаю. Також волонтери відчувають біль за людьми, яким не вдалося допомогти, чи яких не вдалося врятувати, вигорання і депресію, злість на тих, хто наживається на допомозі, причетності до спротиву ворогу, сенсу життя, невдоволення від того, що мало зроблено. Поряд з емоціями волонтера зазначають про свої емоційні і фізичні стани, що супроводжують позитивні і негативні емоції.

Негативні емоції:	Позитивні емоції:
<ul style="list-style-type: none"> • Біль • Жаль • Журба • Злість • Лють • Образа • Прикрість • Розпач • Розчарування • Сум • Тривога 	<ul style="list-style-type: none"> • Вдячність • Віра • Втіха • Гордість • Задоволення • Захоплення • Надія • Радість • Хвилювання • Щастя
Стани, які супроводжують негативні емоції:	Стани, які супроводжують позитивні емоції:
<ul style="list-style-type: none"> • Безсилля • Важкість • Вигорання • Виснаженість • Відчай • Втома • Депресія • Заспокоєння • Зневіра • Невдоволення • Нерозуміння • Ніяковість • Перевтома • Розгубленість • Сором • Спустошення • Стрес • Сльози • Хвороба 	<ul style="list-style-type: none"> • Бажання • Ейфорія • Енергія • Заспокоєння • Значимості • Натхнення • Підйом • Піднесення • Позитив • Поклик • Полегшення • Причетність • Сенс життя

Цитати з інтерв'ю:

- *«Частіше - радість, задоволення. Невдач навіть не можу пригадати. Ні, є одна! Це коли я надіслав коробки з речами та взуттям на Херсонщину після трагічної повіні, а вони десь по дорозі потрапили під зливу і приїхали туди мокрими. Ну, нічого - сонечко все висушило потім»*
- *«Тримання планки, попри все. Як би не накривало, і часом ставало нестерпно. Потрібно продовжувати рух далі»*
- *«Жалкую у сенсі сумую за атмосферою тотальної солідарності і підтримки - люди без вказівок, свідомо продовжували робити все від них залежне щоб стабілізувати ситуацію в громаді.. Соромлюсь розгубленості керівників...»*

Більшість учасників дослідження поєднують основну роботу і волонтерську діяльність, спрямовану на допомогу вимушеним переселенцям, військовим, відбудову зруйнованих будівель, прибирання

після обстрілів, забезпечення військових усім необхідним (від борщів до дронів). Таке навантаження на людей є надмірним, це впливає на фізичний та психоемоційний стан людей.

Незалежно від регіону та його віддаленості від зони активних бойових дій, зусилля людей спрямовані на допомогу військовим і цивільним, постраждалим від війни. Восени 2023 року у м. Берегово Закарпатської області школярі молодших класів збирали кошти на дорозі для військових, тому що хтось, кого вони знають, на війні. Жінка з Кам'янець-Подільського, яка приймала у себе біженців і опікувалася ними, казала, що вона готова будь-що робити, аби війна не дійшла до її будинку. У дослідженні є представники усіх регіонів України та українці, які проживають в інших країнах на усіх континентах.

Співвідношення впливу влади та самосвідомості у протистоянні ворогу

Частина учасників дослідження розповіли про те, як влада на центральному і місцевому рівні підтримує волонтерів організаційно, приміщенням, пальним, інформаційно, дозволами тощо. У тому числі місцева влада підтримує ЗСУ безпосередньо, задовольняючи нагальні потреби військових.

Більшість учасників дослідження кажуть про те, що влада в кращому випадку не заважає волонтерам, в гіршому – перешкоджає та використовує волонтерів у власних інтересах. Деякі учасники дослідження наводять конкретні приклади негідної поведінки представників влади під час війни.

Цитати з інтерв'ю (додаток 15):

- *«Влада часто допомагає не фінансово, а організаційно - надає приміщення, інформаційний простір, тощо»*
- *«Не заважають, то вже підтримують. Частіше за все, наша місцева влада піарилась за рахунок волонтерської діяльності нашого штабу. Та є місцевий депутат, який дійсно надавав допомогу і підтримку»*
- *«Влада хайпить на деяких медіа обличчях, але не більше. Люди роблять справу, влада іноді, таке враження, що спеціально заважає»*

Співвідношення впливу влади та громадянського суспільства (просто людей) у відсотках на вирішення проблем, пов'язаних з війною, учасники дослідження оцінюють по-різному, але в діапазоні від 0/100 до 80/20. Більшість учасників опитування визнають, що вирішення проблем, пов'язаних з війною, взяли на себе прості люди і обґрунтовують свій висновок.

Цитати з інтерв'ю:

- *«20 влада/80 люди. З того, що я знаю від військових, волонтерів та моїх спостережень по законам щодо війни, влада робить те, на чому можна заробити собі щось (прихильність, авторитет, статки, тощо), просто люди дбають про конкретних інших людей, які їм важливі, і вносять свої гроші та інші ресурси пропорційно більше та частіше, ніж влада. 20% впливу влади - це "представницька функція" - перемовини з іноземними партнерами про розподіляється»*
- *«Люди, виконуючі обов'язки влади, чомусь мають низьку компетентність та зацікавленість у якості власної роботи. Якщо "влада" залишається певний час без контролю громади, то починає саботувати, відверто шкодити громаді. Тобто, система сама не працює на суспільство. Тільки якщо її постійно штурхати. Виходить, що вплив 50/50 і це найбільше втомлює - необхідність не тільки просто робити свою роботу, але й постійно контролювати і шпетити владу на всіх рівнях. Без більшості представників влади суспільство почувалося би краще»*
- *«Оскільки я маю досвід і освіту державного службовця, то розумію труднощі оперативного реагування на виклики державної машини, безперечно волонтери в цьому швидші, проте не можна недооцінювати і зусилля держави: армія боронить, банки працюють, комунальні підприємства працюють, відновлення інфраструктури, зокрема енергетичної відбуваються, вважаю держава 70%, волонтери 30% станом на зараз листопад 2023, якщо брати початок війни (лютий - квітень 2022) то очевидно що військові, ТРО, волонтери, ГО, громадяни і місцеве самоврядування відігравали 90%, а держава 10%»*

Оцінювання проєкту «Re:silience. Re:covery. Re:construction. (Re:Ukraine_project)» передбачало оцінювання впливу волонтерської допомоги на спроможність медичних військових підрозділів та

підрозділів територіальної оборони надавати якісну та своєчасну допомогу тим, хто її потребує¹³. Оцінювання виявило, що держава виявилася неспроможною забезпечити військових та територіальну оборону потрібними медикаментами та медичними засобами, які дають можливість врятувати життя людині. Досі громадські організації, волонтери, родичі і друзі збирають аптечки військовим і медикам, які працюють на фронті. Від турнікета і знеболювального до автівок і човнів, якими вивозять поранених, - усе це купується за кошти громадянського суспільства, українців та їх закордонних друзів, які гуртуються задля перемоги.

- *«Співвідношення державного і волонтерського забезпечення в кожному підрозділі різне. Є медслужби ЗСУ із 90% державного забезпечення такмедом і 10% волонтерського. У держави замовляють базу – медикаменти, турнікети тощо. У волонтерів – більш спеціалізовані, на кшталт назофарингеальних трубок, бандажів, оклюзійок. Через волонтерів забезпечення йде швидше і можна брати великими партіями за кордоном. Проте таких медслужб – одиниці. В інших медслужбах ситуація кардинально інша: 99% волонтерки і 1% від держави»*
- *«Я, як парамедик, допомагаю медичними закупками. Проте з боку влади відбувається полювання на вільдом – реєстрація волонтерів, їх оподаткування, покарання за якусь діяльність. З іншого боку приходять подяки з боку військових за те, що ми допомагаємо, за те, що оперативно їх забезпечуємо усім необхідним, в обхід бюрократичних і корупційних схем»*
- *«Головні проблеми із забезпеченням бойових медиків, наступні: нестача носів і відсутність системної евакуації загиблих, Брак евакуаційної броні, неякісні і непрацюючі турнікети або ліки, які є шкідливими, заходять через командування Медичних Сил ЗСУ (КМС). При тому, КМС може як розподіляти гуманітарну допомогу від інших країн, так і самостійно проводити закупівлі. Усі закупівлі неопублічні. До якості закуплених медикаментів постійно виникають питання. Військові також скаржаться на бюрократію в ЗСУ. Волонтерська допомога надходить більш оперативно, оминаючи бюрократичні процедури»¹⁴*
- *«Вже троє моїх вовчулаків та мій братанчик втратили кінцівки. Після поранень їх стан був не критичний. Бо кожен зміг накласти собі якісний турнікет придбаний за власний кошт. А ті хто був поруч не забули перевірити якість накладання. Але навіть не пробуйте вгадати, як саме держава приймає участь у перевезенні з госпіталю до подальшого проходження реабілітації. Якщо двоє ще мали по одній трохи пошкодженій нозі, то інші двоє ніт. Але всі повинні були їхати своїм ходом. Люди як тиждень-два після операцій, зі швами та стресом повинні самостійно якомсь їхати в інші заклади МОЗ»¹⁵*
- *«У військо передані 25 тис. аптек з повним китайським мотлохом... Наразі тільки одній бригаді ДШВ, яка отримала ці аптечки, видають американські турнікети "SOFT" додатково, але китайські не вилучають. Тисячі бійців надалі перебувають під обстрілами з неякісними турнікетами, з тонким пластиком, ненадійною стропою і дізнаються про якість турнікетів тільки в момент поранення. ... Командирам заборонено отримувати згідно з актом прийому передачі аптечки/ турнікети від волонтерів, оскільки «усе є». Таким чином медичне командування ЗСУ прикриває власні недопрацювання ... ціною життів військовослужбовців!»¹⁶*
- *«У військових частинах, де начмеді щиро піклувалися про бійців і медиків, і так все ОК з турнікетами, аптечками, наплічниками, бо такі начмеді брали на себе відповідальність, давали запити волонтерам та БФ, робили листи-запити на такмед, перекласифікували китайські турнікети як навчальні чи просто їх не брали... Проблема з військовою медициною - це системна проблема ...», - пише громадський діяч, доброволець, волонтер Оксана Корчинська 7 серпня 2023 року на своїй фб сторінці <https://www.facebook.com/korchynskaoksana>*
- *«Держава надає нам зараз нічого з того, що дійсно треба. Якщо начмед адекватний, то взагалі не бере нічого зайвого, тому що це потом тижнями списувати треба, а толку нуль. Поки я була в ЗСУ, 13 місяців поспіль, ми ВСЬ такмед отримували через волонтерів. Зараз*

¹³ Див. Звіт за результатами оцінювання проєкту «Re:silience. Re:covery. Re:construction. (Re:Ukraine_project)», реалізований ГО «Інститут аналітики та адвокації» (<https://iaa.org.ua/en/>) за підтримки ЄС відповідно до Грантового контракту № ENI/2022/434-822 від 08 липня 2022 року. Виконавець – Л.Пильгун, дозвіл на цитування – С.Патока.

¹⁴ «Ми не можемо допомагати росіянам вбивати наших людей». Які проблеми фронту проходять повз командування медсил. Ольга Кириленко. 14 серпня 2023 - <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/08/14/7415379/>.

¹⁵ Данило Довбун, 4 серпня 2023 року, - <https://www.facebook.com/dovbun>.

¹⁶ Софія Федина, 3 серпня 2023 року, - <https://www.facebook.com/sofiya.fedyna>.

я служу в іншому місці, медзабезпечення тут десь 50/50, але це не від Медичних сил ЗСУ, а скоріш за все прями закупівлі нашого управління. Але ніхто та ніколи не відмовиться від волонтерської допомоги, тому що зазвичай все треба «на вчора» та в безкомпромісній якості»¹⁷

У березні 2022 року мешканців Київської області, які потрапили у зону активних бойових дій та окупацію, продукти, речі першої необхідності і медикаменти, а також територіальну оборону і частини ЗСУ, забезпечували волонтери. Після деокупації Київської області залишки гуманітарної допомоги, отриманої із західних областей України і Польщі, розподілялася на інші міста і села. Державного забезпечення ані харчами, ані медициною, ані предметами першої необхідності не було. Місцева влада допомагала розподіляти волонтерську допомогу між цивільними, військовими і територіальною обороною до моменту, коли відновилася робота вцілілих після обстрілів магазинів, аптек, транспорту, медичних закладів.

Волонтери і представники громадянського суспільства часто розповідають про те, як йдуть на конфлікт із владою, обходять законодавчі норми і банківські обмеження, щоб задовольнити потреби військових і врятувати чиєсь життя. Проте ці сповіді, як правило, відбувалися не під запис.

Мотивація українського суспільства (людей, які належать до різних етнічних, релігійних, політичних, професійних груп) до протистояння ворогу в обраний ними спосіб

На першому етапі дослідження респонденти, відповідаючи на запитання, якою є їх мотивація допомагати військовим і цивільним, а також територіям, постраждалим від війни, казали, що їх мотивація - це:

- Допомога військовим, які захищають цивільних та допомога військовим, серед яких можуть бути родичі, друзі, знайомі, колеги (45 згадувань)
- Допомога цивільним, які постраждали від війни та людям, які не можуть собі дати ради (66 згадувань)
- Підтримка і схвалення ініціативи (2 згадування)
- Допомога заради перемоги (45 згадування)
- Протистояння ворогу (16 згадувань)
- Патріотизм (22 згадування)
- Злість і ненависть (2 згадування)
- Почуття провини (1 згадування)
- Любов до тварин (2 згадування)
- Страх (1 згадування)
- Емпатія (1 згадування)
- Смерть близької людини (1 згадування)
- Полегшення емоційного стану через діяльність (3 згадування)
- Бажання повернення додому (2 згадування)
- Бажання бути дотичними до боротьби, до перемоги, до історії (6 згадувань)
- Спосіб використати свої навички та здібності для блага суспільства (1 згадування)
- Бажання повернути звичне життя, зробити це життя кращим, скористатися шансами до змін, які дає війна (5 згадувань)

Цитати з інтерв'ю:

- *«У нас в соціальних мережах все добре, хлопці там танцюють зі зброєю і все... а коли ти занурюєшся туди, в глибину війни, то там безчиння страшне. Після поранення хлопців перевозять в тил і все, ними не займаються, тільки родичі, мама і тато допомагають їм. Їм обрубують виплати і не відомо, коли віддають, а оперувати потрібно зараз. В нас хлопці з осколками ходять по 4-5 днів, ждуть судинних хірургів. Як казав один військовий: «на передовій у нас одна ситуація, а коли потрапляєш в тил, - там зовсім інша ситуація». У нас умудряються з воєнних брати гроші в маршрутках, вони стоять в чергах. В нас не допомагає держава ані військовим, ані волонтерам, ані пораненим. Все лягає на плечі родичів, командирів, які не встигли втекти. В нас вивозять ранених камазами. Тут в тилу ми мало*

¹⁷ Анастасія Леонова, доброволець-парамедик ЗСУ, волонтер Центру громадянських свобод (<https://www.facebook.com/anastasia.leonova.984>).

що знаємо, тільки ту частку, що можемо видивитися в соціальних мережах, а як глибоко копнути і послухати самих військових, ти просто... А мотивація ... держава має допомагати, але поки та держава допоможе, людина замерзне, захворіє тощо. Тому ти й самоорганізуєшся, оскільки розумієш, що ти повинен зараз допомогти, і не певній людині, а більшій кількості. Просто розумієш: або ти, або не ти. Вибору особливого немає. Бездіяльність часто породжує злочин, безкарність так само...»

- *«Я пам'ятаю одну бабусю, яка прийшла, і я думала, вона мені тут двері виб'є. Вона сказала : «Якщо ви не візьмете в мене кров, я взагалі на вас стану ображатися, я буду плакати всю дорогу». І я, не зважаючи на її вік (там ... вона була старше 70, десь 72 роки), була вимушена взяти ту кров. І вона каже: «У мене син на передовій, мені по барабану чи дозволите ви мені, ви повинні у мене взяти кров». І вона плакала від щастя. Я тоді якраз чергувала в операційній там, де брали кров. Люди просто ридали, не могли змиритися з тим, що вони не можуть здати кров, потім вони ридали від того, що вони здали на радіощах. Оце такі в нас люди . Тому я вважаю, що людиною управляє любов, доброта до людей і це головне. Це буде завжди...»*
- *«В чотирнадцятому році на Майдані це почалося. Наш хлопчик із сусіднього села зараз у Небесній Сотні У нас вулиця названа його ім'ям. Так воно і пішло.... Потім був сформований батальйон Кам'янка, і воно пішло далі...»*

На другому етапі дослідження причини допомагати людям та/або територіям, постраждалим від війни, військовим, ЗСУ, про які згадували учасники дослідження, можна розділити на групи:

1. Бажання допомогти ЗСУ наблизити перемогу
2. Ненависть до ворога
3. Необхідність швидко реагувати на небезпеку
4. Повернення боргу: раніше хтось допомагав і ця людина отримала можливість віддячити
5. Полегшення емоційного стану через діяльність
6. Потреби близьких і знайомих
7. Релігія

Цитати з інтерв'ю:

- *«У мене була гостра потреба робити щось. Допомогати. Щоб зберегти і себе теж. Це працює»*
- *«Тому, що я українка, хочу жити на своїй землі, тому, що якщо ти не зі зброєю в руках, то повинен допомагати, тому що допомагати це природньо і нормально. Тому що, якщо не допомагати може не бути ані нас, ані країни»*
- *«Емпатія, ненависть до ворога. Не думаю, що для того щоб допомагати потрібна якась причина. Допомогаєш, бо не можеш цього робити. Допомога військовим і ЗСУ хоч на йоту наближає Перемогу!»*

Учасники дослідження по-різному бачать те, що об'єднує людей, які допомагають людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ.

На запитання «Що, на Вашу думку, є спільного у людей, які допомагають людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ?» учасники дослідження відповіли:

Причина об'єднання	Цитати з інтерв'ю:
Війна як надзвичайна ситуація	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Безпосередня дотичність до війни (близькі або друзі в ЗСУ, самі з постраждалих міст)»</i> • <i>«Несправедливість цієї війни»</i> • <i>«Розуміння, що війна на якійсь частині території держави - це проблема всіх нас»</i>
Бажання перемоги	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Бажання подолати ворога»</i> • <i>«Жага до Перемоги»</i> • <i>«Прагнення зробити посильний внесок у Перемогу»</i>
Ненависть до ворога	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Нищівна ненависть до окупантів»</i>
Спільні мета і солідарність	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Мета - щоб йбнрсня здохла»</i> • <i>«Спільна мета»</i>

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Солідарність»</i>
Діяльність як причина чи результат	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Розуміння, що немає інших рук, окрім своїх, а не очікування, що для тебе щось зроблять військові, держава, депутати чи якісь "особливі" люди»</i> • <i>«Розуміння необхідності діяльності»</i> • <i>«Розуміння, що ніхто окрім нас»</i>
Надлишок, яким можна поділитися	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Є можливість допомогти»</i> • <i>«Фінансова можливість»</i> • <i>«У них є можливість допомагати. Це середній та уррег клас в соціальному плані. Активні молоді люди»</i>
Власні інтереси	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Хтось стає волонтером, щоб не бути мобілізованим»</i>
Емоційне потрясіння	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Травма вціпілого»</i> • <i>«Особисто перенесене горе, тільки так можна зрозуміти чому слід допомагати іншим»</i>
Самоідентичність і лідерські характеристики	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Наявність незламних переконань»</i> • <i>«Проактивна позиція»</i> • <i>«Сильна ідейність»</i>
Патріотизм	<ul style="list-style-type: none"> • <i>«Вони люблять Україну, незалежно від національності»</i> • <i>«Вони хочуть жити у вільній Україні»</i> • <i>«Вони хочуть зберегти цілісність України»</i>

Учасники дослідження вважають, що людей, які допомагають людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ, об'єднують певні чесноти¹⁸ та цінності:

• Вдячність • Виховання • Відповідальність • Віра • Гідність • Доброта • Допомога • Любов • Людяність • Милосердя	• Моральність • Надія • Небайдужість • Побожність • Самовідданість • Самопожертва • Сердечність • Совісність • Співчуття • Справедливість

Цитати з інтерв'ю:

- *«Мабуть, це люди...які колись так чи інакше опинилися в складних умовах життя і знають що таке, коли тобі допомагають. Тому це добро хочеться передати»*
- *«Особистий інтерес в допомозі рідним та країні взагалі»*
- *«Виховання в дусі заповідей Христа, навіть якщо ці люди зараз і не вважають себе віруючими. Але це все - добрі, чуйні люди»*

Учасники дослідження вважають, що в умовах кризи та війни проявилися наступні риси українського громадянського суспільства:

• Агресія • Антикрихкість • Безкорисливість • Ввічливість • Взаємодія • Взаємодопомога • Взаємопідтримка • Взаємоповага • Винахідливість	• Виснаження • Витривалість • Витримка • Відвага • Відданість • Відкритість • Відповідальність • Відчайдушність • Віра	• Волелюбність • Впертість • Гідність • Гнилість • Гнучкість • Гумор • Дієвість • Доброта • Доброчинність

¹⁸ Чесноти в західному християнстві є головними позитивними якостями характеру людини.

- Довіра
- Допомога
- Дружність
- Емпатія
- Ентузіазм
- Єднання
- Єдність
- Жадібність
- Затятість
- Звитяга.
- Згуртованість
- Зібраність
- Зрада
- Інноваційність
- Комунікація
- Консолідація
- Крадійкуватість
- Креативність
- Людяність
- Мережування
- Мужність
- Незламність
- Непокірність
- Непорядність
- Об'єднаність
- Оптимізм
- Організація
- Патріотизм
- Підтримка
- Повага
- Порядність
- Самоідентифікація
- Самоорганізація
- Самопожертва
- Свідомість
- Свобода
- Сила
- Синергія
- Сміливість
- Солідарність
- Співпереживання
- Співчуття
- Спорідненість
- Стійкість
- Терпіння
- Хоробрість
- Чесність
- Чуйність
- Щедрість
- Щирість

Також в українців проявилися:

- Бажання вільно жити на своїх землі
- Вирішення складних життєвих питань
- Високий рівень інтелекту
- Відданість своїй країні
- Відновлення і продовження життя
- Віра в Бога
- Вміння забути протиріччя на деякий час
- Горизонтальні зв'язки
- Готовність до допомоги
- Готовність до тривалих дій в умовах обмежень
- Громадянська позиція
- Довіра владі
- Жага бути вільними
- Жага до життя
- Жага до перемоги
- Жага свободи
- Забезпечення потреб людей та військових швидко і всупереч владі
- Збереження національної культури
- Здатність анархічно мобілізуватися
- Знаходження рішення надскладних задач
- Ідентифікація і приналежність до нації
- Любов до Батьківщини
- Любов до України
- Любов до українців
- Моральна сила
- Моральна слабкість
- Національна ідентичність
- Національна самосвідомість
- Незгода з насильством
- Ненависть до росіян
- Орієнтованість на результат
- Самовіддана праця
- Сила Духу
- Спільне протистояння ворогові
- Сприйняття болю інших
- Спроможність до гуртування навколо проблеми
- Цінування тих речей, які до війни були знеціненими.
- Швидке реагування

Важливо відмітити, що 114 учасників онлайн опитування найчастіше вживали слова, яка говорять про самоорганізацію і гуртування (54 випадки вживання таких слів):

- Взаємодія
- Взаємодопомога (2 вживання)
- Взаємопідтримка
- Горизонтальні зв'язки
- Гуртування
- Єдність (5 вживань)
- Згуртованість (27 вживань)
- Здатність самоорганізуватися/ згуртуватися (2 вживання)
- Консолідація
- Мережування (2 вживання)
- Об'єднання (3 вживання)
- Організація
- Самоорганізація (6 вживань)
- Співорганізованість (1 вживання)

Цитати з інтерв'ю:

- *«В Україні війна затягується. Люди вичерпали ресурси, багато хто зневірився, багато хто вже пристосувався і не зацікавлений в швидкому закінченні війни, багато хто зняв маски і відкрито працює на ворога, а з ними нічого не вирішують. Почався зворотній процес, нажаль. Всі знають, як краще, фонди рідко об'єднуються, кожний сам собі голова»*
- *«Спрацювала така собі соціальна нейромережа. Широка база контактів, де одне одного якщо не знають, то точно в своєму ланцюжку комунікації неодмінно є ті, кого особисто знаєш, довіряєш, бо є спільні цінності. Гнучкі, мобільні, здатні організовувати та менеджерити процеси, не бояться брати на себе відповідальність»*
- *«Я називаю цю війну НАРОДНОЮ, бо якби не цей всеосяжний волонтерський рух, можливо все було б набагато гірше зараз»*

Мотивація людей з іншим громадянством серед цивільних в Україні долучатися до протистояння російському агресору

На думку учасників дослідження, мотивація громадян інших країн долучатися до протистояння України російському агресору полягає в наступному:

- безпека європейських країн;
- емпатія до українців, які постраждали від війни;
- захист демократичних цінностей;
- особисті контакти;
- погане ставлення до РФ;
- реакція на наслідки війни;
- гарне ставлення до українців.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Важко сказати, чи усвідомлюють громадяни інших країн, що необхідно протистояти агресору заради власної безпеки і що Україна зараз виступає щитом»*
- *«Зацитую латвійку, яка допомогла моїм дітям у Німеччині: "Якщо б Україна скорилась росії без бою за два тижні, ми були б наступні"»*
- *«Мої знайомі з інших країн вважають що такого не може бути в сучасному світі! Тому максимально долучаються донатами та підтримують гуманітарною допомогою»*

Люди з іншим (неукраїнським) громадянством відповідали на запитання про мотивацію допомагати українським військовим і цивільним, відповідали наступним чином:

- *«Щоб хоч щось зробити для людей, щоб зайняти себе і припинити плакати, і щоб не було болісно соромно потім»*
- *«Щоб хоч якось допомогти тим, на кого напала моя країна»*
- *«Причина в тому, що я вважаю цю агресію нестерпною. Це ключовий момент для свободи українців та ключовий момент у нашій спільній сучасній європейській історії. Ця війна змінює все, і я відчула, що переді мною, як і перед усіма, стоїть відповідальність та особистий вибір»*
- *«Тому що це моє життя»*
- *«Спочатку прийшли вина та сором, було боляче»*
- *«Соромно за уряд РФ було. Моя частка відповідальності в тому, що коли я була в Росії, я недостатньо займалася політичним протистоянням пропаганді та просвітництвом. Мітинги, на які я виходила, були поодинокі, політичні теми ми в медіа висвітлювали лише локальні та без глибокої аналітики»*
- *«Вина за смерті та біль, які принесли російські військові. Ці люди жили зі мною у Росії поряд як сусіди, знайомі, читачі. Потім гнів незгоди із цією агресією, страх за майбутнє двох країн. Потім я взяла себе в руки і запитала, що можу зробити, щоб не божеволіти і не топити себе і свою ідентичність. І пішла допомагати, запитів було багато»*

Серед учасників дослідження чимало людей з російським громадянством, які вважають себе українцями за походженням чи за іншими ознаками і роблять усе можливе для того, аби отримати український паспорт¹⁹.

¹⁹ Наразі позбутися російського паспорта не можна навіть за рішенням суду через внутрішню політику міграційної служби.

Особливості (характеристики) українського суспільства, які об'єднують українців у боротьбі за власну незалежність

Як бачимо, мотивація допомагати військовим і цивільним, а також територіям, постраждалим від війни є різною, від досить меркантильної до зовсім альтруїстичної. Різна мотивація призводить до різної діяльності, проте уся ця діяльність спрямована на супротив ворогу, допомогу військовим і цивільним, тваринам, постраждалим від війни, а також на відновлення військової та цивільної інфраструктури, благоустрій міст, постраждалих від війни. Під час діяльності з'являється взаємодія з іншими людьми. Взаємодія триває стільки, скільки є спільний інтерес. У вирішенні проблем люди показують свою самодостатність та самозарадність. Лідерство є ситуативним та нетривалим. Люди об'єднуються навколо проблеми, а не навколо лідера.

На запитання про те, чи знають учасники досліджень тих людей, яким допомагають, вони відповідали «так», «ні», «не завжди». В залежності від того, коли відбувалося опитування (наприкінці першого року війни чи наприкінці другого року війни), кількість людей, які відповідали, що не допомагають незнайомим, або допомагають людям чи організаціям з гарною репутацією, або тим, хто правильно звітується, змінюється в бік збільшення. Дослідження показало, що в Україні посилюється інститут репутації. Уся волонтерська діяльність вибудовується на горизонтальних зв'язках без посилання на організацію, посаду чи документ. Людина добровільно бере на себе зобов'язання і отримує кредит довіри від спільноти. Навіть за умов війни, ризику і невизначеності людина має довести спроможність прозоро вести свою діяльність, наприклад, показати фото і відеозвіти того, що було куплено, зроблено, доставлено тим, хто потребує допомоги. Оскільки за час війни з'явилося багато інструментів координації волонтерської допомоги, і ці інструменти пов'язали між собою волонтерські спільноти, то можливості підтвердити чи спростувати репутацію людини чи організації збільшилися.

Цитати з інтерв'ю:

- *«І так, і ні. Часто допомогу організуємо по запиту когось одного з підрозділу, а потім дізнаємось, що в цьому ж підрозділі є друзі друзів, знайомі, родичі знайомих»*
- *«Знаю тих, хто робить збір, це найчастіше. А "кінцевих" отримувачів допомоги – ні»*
- *«Більшість незнайомі, тому що в шпиталі, на жаль, весь час поступають поранені»*

Стратегія кооперації для українського суспільства є домінуючою у ситуації війни²⁰. Водночас групування українців відбувається не навколо лідера, а навколо проблеми. Люди поступаються індивідуальним заради колективного, і це колективне не мала група, а велика – народ. З одного боку між волонтерами і волонтерськими групами існує конкуренція, проте дослідження не показало, що влада для волонтерів будь-якого рівня є метою чи цінністю.

З точки зору соціальної психології, більшість об'єднань волонтерів, які брали участь в інтерв'юванні, може бути описано за такими критеріями:

- за розміром: це малі групи (невелика кількість людей, між якими є особисті зв'язки та відносно близькі взаємини);
- за метою та функціями: неформальні групи (команди), створені на основі спільних інтересів, цілей та поєднуючих мотивів.
- за структурою. Ці групи не структуровані, у них відсутня ієрархія, немає чітких правил та передбачуваності взаємодії учасників.

В Україні вже сформувалася соціальна група людей, які активно долучилися до роботи із захисту країни. Цю групу можна визначити з урахуванням кінцевої мети діяльності. Цю мету багато респондентів визначають як «перемога України». Члени групи займаються різними видами діяльності, у цій групі виникла та посилюється спеціалізація. Але ми можемо говорити про нову соціальну групу, яка об'єднана такою характеристикою, як самовідданість:

Цитата з інтерв'ю:

- *«Ми починаємо розуміти, що тут з ким не познайомся, кому не потисни руку - людина робить в мільйон разів більше, аніж в звичайний час, або довоєнний, або вже повоєнний ... цю різницю, ми зараз відчуваємо, але важливо зрозуміти, що це не тому, що ти такий особливий, а тому що ми всі такі особливі. Тут повернись ліворуч, повернись праворуч, і всі люди роблять настільки багато, що дуже важко пройти просто повз».*

²⁰ Суспільства можуть діяти в умовах війни по-різному. Домінують 2 основні стратегії: 1) атомізація, коли люди виживають поодинокі або малими групами (сім'ями), а соціальні зв'язки мінімізуються, щоб не ділитися ресурсами; 2) кооперація, коли люди діляться ресурсами, а соціальні зв'язки активізуються.

Багато груп самоорганізації та людей зіткнулися із завищеними очікуваннями. Люди, які до них звертаються, чекають від них неможливого.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Вони думають, що ми служба, яка зараз їм візьме і відправить по Новій пошті цей пакунок з дроном чи тепловізором»*
- *«Р: Розумієте, вони там, на фронті, впевнені, що вони мають тил. Впевнені настільки, що в мене одного разу попросили дістати гелікоптер. І: Вибачаюсь, ще раз, що попросили дістати? Р: Вертоліт. Я їм кажу: «Хлопці, де я, а де авіація?» Вони сміються: «Ну ти ж Майстер! Ти можеш все!» Розумієте, ми білизною та шкарпетками забезпечили майже три бригади, стільки ми їх нашили та зібрали, причому досить теплими, випробуваними при використанні. Хлопці були дуже задоволені. Але це не так важливо, важлива впевненість, яку вони мали, що вони мають тил. Тому вони знали, заради чого борються!»*

Наскрізнний аналіз результатів дослідження говорять про те, що з головною емоцією з першого дня війни є ненависть (про неї говорять різними словами, серед яких лютість, злість тощо). Під час опрацювання результатів дослідження виникла гіпотеза про те, що у перший день війни молоді українці отримали підтвердження того, що чули в своїх сім'ях про злочини московитів в Україні протягом кількох років і тому відразу взяли до зброї і до захисту²¹.

Аналіз і синтез результатів дослідження говорить про те, що об'єднуючим фактором для волонтерського руху в Україні є саме чесноти (див. вище) - в християнстві головні позитивні якості характеру людини. Водночас лише 2 особи з усіх опитаних якось пов'язували свою поведінку з релігійною належністю. Тому є підстави зробити припущення²² щодо того, що християнські цінності є в основі виховання більшості українців і саме ними вони керуються як на свідомому, так і на підсвідомому рівні.

Дослідження дає підстави говорити про те, що головними цінностями українського суспільства є національна безпека; приналежність до народу; турбота про ближніх, незалежність і самодостатність; свобода.

На запитання про те, чи може те, що Ви робите з метою допомоги людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ, стати основною Вашою діяльністю/ професією/ бізнесом (зокрема після війни) більше третини учасників дослідження відповіли, що це вже сталося, або про серйозно думають. Важливо сказати, що на першому етапі дослідження цього запитання в опитувальнику не було. Проте під час інтерв'ю декілька респондентів сказали, що волонтерська допомога для людей вже стала бізнесом. Малось на увазі наступне: людина почала робити те, що раніше не робила для заробітку. Наприклад, пекти пиріжки чи в'язати шкарпетки. З часом у цієї людини почали замовляти ці пиріжки чи шкарпетки не лише для переселенців чи ветеранів, а й для себе, за гроші. Таким чином людина почала заробляти гроші. Зазвичай ці люди частину заробітку віддають на витратні матеріали для того, щоб далі допомагати іншим, а частина заробітку лишається на життя. Така практика поширюється і послуги. Під час оцінювання соціальних проектів у період 2015 – 2022 рр. вимушені переселенці казали, що якби не віна, то вони б ніколи не наважилися на бізнес, оскільки робота, сім'я і звичне життя тому не сприяли. Проте зміна місця проживання і оточення сприяли тому, що люди наважилися започаткувати бізнес. Після 24 лютого 2022 року, схоже, ситуація трохи інша: волонтери почали щось робити у відповідь на гостру потребу, але з часом прийшло розуміння, що вдається не лише зробити, але й організувати ресурси, виробництво, збут, звітність. Зробити ще один крок в бік продажів для деяких виявилось не складно навіть наприкінці першого року повномасштабної війни.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Вже є частиною життя»*
- *«Задумувалася над цим неодноразово. Але завжди не вистачає часу поглибитися в це питання»*
- *«Мені б хотілося мати таку можливість»*

Учасники дослідження отримали можливість додати щось від себе, сказати те, про що не запитали під час опитування, але вони вважають це важливим. Серед відповідей виділяються слова подяки за дослідження (респонденти вважають його важливим) і слова жалю щодо того, як працює влада.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Дуже важливо, що проводяться такі дослідження та певна робота. Хай буде на благо!»*

²¹ Ця гіпотеза потребує окремого дослідження, підтвердження або спростування фахівців.

²² Дане припущення не є висновком і потребує більш глибоко вивчення.

- *«Дякую що робите дослідження!»*
- *«Хочу подякувати Вам»*
- *«В шпиталі Київський міський клінічний госпіталь ветеранів війни, який знаходиться в Пущі, відмивають гроші роблячи ремонт, хлопцям катастрофічно не вистачає ліків, кухні там немає, привозна, питної води немає»*
- *«Дивовижно, що в часи такої небезпеки корупція і злочинство у владі збільшилося в рази. Не розумію, як вони не бояться. Не розумію, звідки беруться зрадники, щиро не розумію. Якщо Україна не переможе, то це вина уряду»*
- *«Хочу сказати з великим сумом, що громадянське суспільство розчаровано владою, корупцією і ставленням до громадян»*

Більшість груп²³ навколо учасників дослідження виникли стихійно. Це були неформальні короткострокові об'єднання людей задля досягнення певних цілей. Нерідко ці групи формувалися зі співробітників одного колективу на вирішення конкретної завдання, або з представників різних спільнот, але, знову ж, задля досягнення певної мети. З часом в багатьох групах з'явилися довгострокові цілі, ці групи стали більш стійкими та перетворилися на довгострокові об'єднання. Ці групи спочатку були латентними (люди, які неформально збиралися для вирішення конкретного завдання, не ідентифікували себе частиною групи). З часом багато з цих груп набули стійкості і стали своєрідним "каркасом" для народження групової ідентичності. Учасники таких груп почуваються як частина чогось великого, сильного та правильного.

З точки зору психології об'єднання людей в групи має терапевтичне значення. Люди отримують соціальну підтримку, повертають внутрішню стабільність, упорядковують своє життя, підвищують життєстійкість. В групах збільшується спектр діяльності, виникають елементи самоврядування, зростає узгодженість діяльності та з'являється досвід співробітництва, виникає необхідність планування. Для людини, яка пережила стрес, усе це має принципове значення: у ситуації невизначеності планувати, узгоджувати свою діяльність з іншими, бачити результати своєї діяльності повертає відчуття контролю над своїм життям. Людина отримує дофаміни досягнення, які є потужним джерелом енергії, і переходить зі статусу об'єкту у статус суб'єкту ситуації. Інтеграція кожного з учасників у групу, з одного боку, створює почуття причетності, сили, впевненості, з іншого боку, стає основою розвитку самої групи, розширення її поля діяльності, зростання чисельності. Усе це не лише сприяє збереженню психологічної стійкості членів групи, але і є фактором розвитку самої групи. Тобто, група дає можливість людині індивідуалізуватися, виявити свої індивідуальні якості, які є цінними для групи, що сприяють досягненню групових цілей.

Цитати з інтерв'ю:

- *"Я не центр, я тільки якась маленька частинка, яка допомагає людям".*
- *"У нас немає жодної групи"*
- *«Кожен наш урок починається (це ж нова українська школа) з так званого «ранкового кола», якщо це перший урок... І навіть якщо це не перший урок, все одно ми щоразу бажаємо Україні більше зброї, відсутності повітряних тривог, бажаємо, щоб нарешті закінчилася війна, щоб усі переселенці повернулися додому»... «а ми забули побажати Україні... І ми бажаємо. Якщо ми не бажаємо, то ми малюємо»*
- *«Серед них є навіть пенсіонери, які вдома сидять і не можуть нічого особливого принести. Вони допомагають тим, що знаходять у себе вдома, наприклад, той самий ситець, ті ж банки, тканину, яку можна порізати. А я відношу, бо не кожна пенсіонерка може донести до парку ці речі, не всі мають час чи можливість».*

Аналізуючи інтерв'ю, спостерігаємо феномен групової динаміки. Латентні та створені стихійно групи поступово стають більш згуртованими із розподілом ролей і керівним ядром. Відбувається механізм та поступальний процес формування групової ідентичності. Приблизна схема формування групової ідентичності наступна:

- стан невизначеності, відчуття катастрофи (спогади про 24 лютого 2022) →
- мотив допомоги (вони добре описані в кожному інтерв'ю - допомогти фронту, наблизити перемогу, подолати ворога) →
- стихійне об'єднання з людьми, які мають такі самі мотиви →
- народження групи, яка має конкретну мету →
- зростання відчуття єднання →

²³ розвиток та динаміка волонтерських груп представляє інтерес з точки зору психології.

- усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку між вкладеними зусиллями та результатами діяльності →
- підвищення впевненості у собі, у своїх ідеалах →
- розвиток особистих характеристик, значимих для досягнення спільних цілей →
- підвищення ступеня усвідомлення своїх цілей, цінностей →
- інтеграція з групою на основі почуття спільності →
- розвиток групової ідентичності.

Цікавими є взаємини волонтерських об'єднань із владою. Результати дослідження говорять про те, що вони в переважній більшості не сподіваються на владу, жорстко розмежують себе з владою.

Цитати з інтерв'ю:

- *«Місцева влада не знала. Ми не говорили про це. Але зрозуміло, що влада здогадувалась, бо в місті тоді організовувалися волонтерські збори. Існували різні пункти прийому, куди люди приносили продукти, одяг для біженців. Це відбувалося у всіх на очах, люди дякували. Ми також плели маскувальні сітки. Оце була ініціатива місцевої влади, наскільки я знаю. Про деякі речі влада знала, багато навіть не здогадувались»*
- *«Ні, на жаль, місцева влада не підтримує нас ніяк. Це не місцева влада, це так, щось тимчасове. Ми ніяк не взаємодіємо з владою, все робимо лише з власної ініціативи»*
- *«Хочу сказати, що ми ніяк не співпрацювали з владою з того моменту, просто існували паралельно якимось, вони собі щось там роблять, але я не знаю, що вони зробили, а волонтерський рух справжніми справами займався: просто витягував на своїх плечах весь цей треш, що тоді відбувався»*
- *«Ми не сильно співпрацювали з владою, я кілька разів дзвонила до секретаря міської ради стосовно питання, чи можу я давати інтерв'ю, якщо до мене звертаються. Вони були не проти, але з умовою, щоб ця інформація була близька до офіційних заяв мера, на що я відповіла, що говоритиму те, що вважаю за потрібне. Ну, коротше ми особливо не світилися. Тому що не було ані часу, ані бажання»*

Водночас у відповідях опитаних нам все-таки вдається зафіксувати паростки готовності співпрацювати з владою. Так, деякі інтерв'ю вказують на довіру волонтерських об'єднань до влади та готовність задіяти адміністративні ресурси у своїй діяльності. Це є позитивним моментом, оскільки він, за своєю суттю, є індикатором зародження демократичного розуміння влади як певної сили, яка створюється спільнотою у своїх інтересах та є інструментом досягнення спільних цілей.

- *«І: Наступне питання стосується ресурсів, але чи ставити Вам його чи ні? Якщо волонтерська діяльність пов'язана з координацією, то, мабуть, не потрібні особливі ресурси. А як щодо місцевої влади? Чи підтримує вони вашу діяльність? Якщо так, то як? Р: Президент Зеленський сам особисто вручав нам премію, була співпраця з Міністерством молоді та спорту, влада дуже підтримує та спонсорує Центр громадянських громадських свобод. І: Їх плекають і піклуються про них, так? Р: Так, дбають. Говорять, що українська волонтерська служба на високому рівні».*

Дослідження створило кілька нових «точок входу» на усвідомлення особливостей українського суспільства. Це стало можливо завдяки тому, що дослідження було проведено в екстремальній ситуації жакливого природного експерименту – війни. З'явилася можливість вивчати те, що раніше не було видно. Це дослідження не робить остаточних висновків, оскільки для них необхідно детальніше опрацювати деталі, і, що, головне, не закінчений природний експеримент. Але дослідження показує перспективні напрями наступних прикладних досліджень. Серед них, наприклад, дослідження механізмів горизонтальної самоорганізації, які є найважливішим чинником стійкості не лише українського суспільства, а й держави. Горизонтальна самоорганізація може стати сильною конкурентною перевагою України у світовій системі. Розкрити механізми горизонтальної самоорганізації означає зробити перший крок до їх посилення та розвитку. Ще одна «точка входу», яка була позначена нашим дослідженням – органічні межі повноважень влади та громадянського суспільства. Вони різняться у різних суспільствах з історичних і культурних причин. Можна припустити, що в Україні розширення кордонів влади не має перспективи, оскільки самоорганізація громадян є більш ефективною, ніж формальна влада. Зрештою, прикладне значення має уточнення української системи цінностей, з якої зростає здатність людей до гуртування у кризових ситуаціях.

Висновки дослідження

З даного дослідження можна виокремити певні висновки, які не є остаточними. Дослідниця вважає гіпотезами, які потребують більш глибокого подальшого вивчення як в умовах війни, так і після її закінчення.

Головною **емоцією** українців з першого дня війни є ненависть (про неї говорять різними словами, серед яких лють, злість тощо). Головними **цінностями** українського суспільства є: національна безпека; приналежність до народу; турбота про ближніх; незалежність і самодостатність; свобода.

Стратегія **кооперації** для українського суспільства є домінуючою у ситуації війни.

В Україні сформувалася соціальна група людей, яка **об'єднана за критерієм «самовідданість»**. Об'єднуються учасники дослідження також за критеріями: 1) розміру; 2) мети і функцій; 3) структури.

Люди об'єднуються стихійно як відповідь на проблему чи потребу. Їх мотивація – різна. Діяльність – різна. Завдання – різні. Кількість учасників – змінюється. Тривалість взаємодії – поки є спільний інтерес.

В групах з'являються самоврядування, узгодженість дій і досвід співробітництва, запускається механізм планування та прийняття рішення. Групи розвиваються, в разі необхідності реєструються громадські організації і благодійні фонди.

Групи дають соціальну та психоемоційну підтримку учасникам спільної діяльності. Групи породжують ритуали та групову ідентичність. Учасники таких груп почуваються як частина чогось великого, сильного та правильного. Вони відновлюють відчуття контролю за ситуацією, отримують дофаміни досягнення

У вирішенні проблем люди показують свою самодостатність та самозарадність.

Лідерство є ситуативним та нетривалим. Люди об'єднуються навколо проблеми, а не навколо лідера. Люди поступаються індивідуальним заради колективного, і це колективне не мала група, а велика – народ. Конкуренція між волонтерами і волонтерськими групами існує, проте влада для волонтерів будь-якого рівня не є метою чи цінністю.

Розширення кордонів влади в Україні не має перспективи, оскільки самоорганізація громадян є більш ефективною, ніж формальна влада. Існують «паростки» готовності співпрацювати з владою. Існує певна довіра волонтерських об'єднань до влади та готовність задіяти адміністративні ресурси у своїй діяльності - це є індикатором зародження демократичного розуміння влади як певної сили, яка створюється спільнотою у своїх інтересах та є інструментом досягнення спільних цілей.

Проблеми, які вирішують волонтери і потреби, які вони задовольняють, вказують на те, що буде в країні найбільш затребуване на найближчі декілька десятків років, які види діяльності і професії будуть потрібні, у що варто інвестувати час, ресурси, кошти.

В Україні посилився інститут репутації: уся волонтерська діяльність вибудовується на горизонтальних зв'язках без посилення на організацію, посаду чи документ; людина добровільно бере на себе зобов'язання і отримує кредит довіри від спільноти; навіть за умов війни, ризику і невизначеності людина має довести спроможність прозоро вести свою діяльність, наприклад, показати фото і відеозвіти того, що було куплено, зроблено, доставлено тим, хто потребує допомоги.

Дослідження не виявило людей, які відсторонилися від вирішення проблем, викликаних війною. Дослідження виявило тих, які не вважають «волонтерством», «допомогою», або чимось, що заслуговує на увагу те, що вони роблять (таких більшість).

Волонтери допомагають один одному, надаючи ресурси і послуги для вирішення тих чи інших проблем – сформувалися і зміцнилися горизонтальні зв'язки.

Станом на 2024 рік війна зачепила значну майже кожну сім'ю. Кожен намагається надати допомогу тим, кого знає особисто. Саме тому складається враження, що масштаби волонтерської допомоги зменшуються

Додатки

Додаток 1. План дослідження

	1 етап	2 етап	3 етап
Мета:	Створити передумови для вивчення феномену самоорганізації та гуртування людей задля протидії Україні російській агресії.	Виявити фактори та мотивацію гуртування і самоорганізації людей на подолання російської агресії, захист суверенітету і територіальної цілісності України, збереження незалежності, протидію інформаційній війні і пропаганді у медіапросторі тощо.	Узагальнити та оприлюднити результати дослідження.
Завдання:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зібрати первинну інформацію про випадки самоорганізації і гуртування людей задля протидії Україні російській агресії. 2. Здійснити детальний опис подій та причин, за яких люди об'єднуються. 3. Відновити ланцюжків подій, за яких люди об'єднуються. 4. Визначити причинно-наслідкові зв'язки, за яких люди об'єднуються. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснити технічне опрацювання результатів 1 етапу дослідження: <ul style="list-style-type: none"> × підготувати результати інтерв'ю для контент аналізу, композиційно-змістовного аналізу текстів (результатів інтерв'ю), івент-аналізу тощо. 2. Здійснити міждисциплінарне дослідження мотивації самоорганізації і гуртування українського суспільства: <ul style="list-style-type: none"> × з'ясувати та зафіксувати масштаби (форми, види діяльності, напрямки, сфери) гуртування та самоорганізації людей під час війни; × виявити мотивацію українського суспільства (людей, які належать до різних етнічних, релігійних, політичних, професійних груп) до протистояння ворогу в обраний ними спосіб; × виявити співвідношення впливу влади та самосвідомості у протистоянні ворогу; × виявити особливості (характеристики) українського суспільства, які об'єднують українців у боротьбі за власну незалежність. 3. Удосконалити опитувальник для інтерв'ю 4. Провести інтерв'ю 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Узагальнити результати дослідження. 2. Підготувати аналітичну статтю. 3. Здійснити рецензування аналітичної статті. 4. Презентувати результати дослідження. 5. Опублікувати та поширити аналітичну статтю. 6. Викласти емпіричну базу на захищений ресурс для подальшого використання.

		<p>5. Здійснити технічне опрацювання результатів інтерв'ю</p> <p>6. Здійснити міждисциплінарне дослідження мотивації самоорганізації і гуртування українського суспільства:</p> <ul style="list-style-type: none"> × з'ясувати та зафіксувати масштаби (форми, види діяльності, напрямки, сфери) гуртування та самоорганізації людей під час війни; × виявити мотивацію українського суспільства (людей, які належать до різних етнічних, релігійних, політичних, професійних груп) до протистояння ворогу в обраний ними спосіб; × виявити співвідношення впливу влади та самосвідомості у протистоянні ворогу; × виявити особливості (характеристики) українського суспільства, які об'єднують українців у боротьбі за власну незалежність. 	
<p>Методологія:</p>	<p>Напіструктуровані глибинні інтерв'ю.</p> <p>Інтерв'юери – студенти під керівництвом викладачів, які є членами Української асоціації оцінювання:</p> <ul style="list-style-type: none"> × КНУ ім. Тараса Шевченка; × Ун-ту митної справи та фінансів (м. Дніпро). <p>Респонденти обираються зі соціальної бульбашки інтерв'юера.</p> <p>Вимоги до інтерв'ю – див. додаток 1.</p>	<p>Напіструктуровані глибинні інтерв'ю.</p> <p>Інтерв'юери:</p> <ul style="list-style-type: none"> × члени Української асоціації оцінювання; <p>Респонденти обираються з бази, яка формувалася з початку дослідження шляхом оголошень у соціальних мережах²⁴, на заходах для представників неурядових організацій і волонтерів, а також шляхом особистого спілкування з волонтерами, які допомагають військовим і людям, постраждалим від війни в Україні і за її межами.</p> <p>Вимоги до інтерв'ю – формуються за результатами опрацювання результатів</p>	<p>Аналітична стаття.</p> <p>Структура аналітичної статті:</p> <ul style="list-style-type: none"> × резюме, × основна частина, × висновки, × рекомендації за результатами дослідження.

²⁴ Форма, яка містить контакти для участі у дослідженні - <https://forms.gle/ShVdxUmXxwZUXKZH624> . Дана форма поширювалася у соціальних мережах та на сайті УАО.

	Опитувальник для інтерв'ю – див. додаток 2.	<p>попереднього етапу дослідження.</p> <p>Опитувальник для інтерв'ю – формуються за результатами опрацювання результатів попереднього етапу дослідження.</p> <p>Композиційно-змістовний аналіз текстів (транскриптів інтерв'ю) вітчизняними і іноземними експертами (соціологи, політологи, соціальні психологи, фахівці з оцінювання)</p> <p>Івент-аналіз текстів (транскриптів інтерв'ю) вітчизняними і іноземними експертами (соціологи, політологи, соціальні психологи, фахівці з оцінювання)</p> <p>Контент аналіз транскриптів інтерв'ю за допомогою спеціального програмного забезпечення</p>	
Продукти:	Аудіозаписи і транскрипти ≈ 300 інтерв'ю.	<p>Концепція і методологія дослідження</p> <p>Висновки експертів за результатами 1 етапу дослідження</p> <p>Оновлені опитувальник і вимоги до інтерв'ю.</p> <p>Аудіозаписи і транскрипти ≈ 100 інтерв'ю.</p> <p>Висновки експертів за результатами 2 етапу дослідження</p> <p>Робоча версія аналітичної статті.</p>	<p>Фінальна версія аналітичної статті.</p> <p>Програма презентації дослідження та список учасників.</p>
Терміни реалізації:	Липень 2022 – липень 2023	23 серпня – 25 грудня 2023	<p>25 грудня 2023 – 31 січня.</p> <p>Презентація результатів - до 29 лютого 2024 року.</p>
Результати:	Попередні висновки дослідження.	<p>Гіпотези за результатами 1 етапу дослідження.</p> <p>Висновки і рекомендації за результатами дослідження.</p>	Висновки і рекомендації за результатами дослідження.
Важливо:	Залучення студентів до дослідження дозволило вийти за межі соціальних бульбашок, в яких	Транскрипти інтерв'ю будуть вичищені від «інформаційного шуму», сленгу, суржику, слів-паразитів тощо.	

	перебуває один дослідник.	3 транскриптів будуть видалені персональні дані респондентів.	
--	---------------------------	---	--

Додаток 2. Опитувальник для напівструктурованого інтерв'ю

Сьогодні (інтерв'юер називає дату), я перебуваю в (назва населеного пункту та область). Я починаю інтерв'ю з людиною, яка представляє важливу волонтерську ініціативу. Дякую Вам за згоду надати інтерв'ю. Інформацію про Вашу роботу на перемогу важливо зберегти. Ця інформація є важливою для майбутнього нашої країни.

- *Назвіть себе, будь ласка: ПІБ, місто чи село проживання та контактний телефон.*
- *Чи даєте Ви згоду на аудіозапис інтерв'ю?*
- *Чи даєте Ви згоду на використання цього інтерв'ю в дослідних цілях та для поширення інформації про Ваш досвід?*
- *Яку ініціативу, спрямовану на перемогу, Ви здійснюєте? Опишіть її: що ви робите і для кого.*
- *Скільки людей беруть участь у цій ініціативі та хто вони? Якщо Ви не бажаєте називати прізвища, то скажіть, ким були ці люди за професіями/видами діяльності на момент початку ініціативи.*
- *Що ваша команда встигла зробити сьогодні? Що і скільки ви зробили/збрали/передали?*
- *Хто був автором ідеї? Якщо це були Ви, чому з'явилася ця ідея? Яка у вас була мотивація? Якщо це були не Ви, то, на Вашу думку, якою була мотивація у цієї людини?*
- *Як автор ідеї залучив інших людей до цієї ініціативи? Поговорив із ними особисто? Розмістив запрошення у соціальних мережах?*
- *Як Ви вважаєте, чому люди погодилися взяти участь? Якою була їхня мотивація?*
- *Де ваша команда бере ресурси для вашої ініціативи (витратні матеріали, комплектуючі, гроші та інше)?*
- *Вам надають ці ресурси безкоштовно чи продають?*
- *Місцева влада підтримує вашу діяльність? Якщо так, то як?*
- *Що ви розглядаєте як ваше головне досягнення у цій роботі?*
- *Хто та як допомагає вашій команді?*
- *З якими перешкодами ви стикаєтесь?*
- *Як оточуючі ставляться до вашої діяльності?*
- *Засоби масової інформації вже розповідали про вашу діяльність?*
- *Про що важливе я не запитав Вас? Що Ви бажаєте додати?*

Дякую за Вашу роботу та за час, який Ви приділили цьому інтерв'ю.

Додаток 3. Запитання для гугл-форми «Самоорганізація та згуртованість українського суспільства під час російської агресії»

Я, Лариса Пильгун, незалежна фахівчиня з оцінювання політик, програм і проектів, членкиня правління Української асоціації оцінювання. Війна мене застала вдома, у м. Ворзель Київської області. З початку повномасштабного вторгнення і до деокупації Київської області я знаходилася в епіцентрі активних бойових дій. Я на власні очі бачила, як люди, які ще вчора не вірили у війну, голими руками зупиняли ворога і намагалися вберегти чуже майно, чужих тварин, допомагали вижити один одному у пеклі війни. Вже в перші числа березня я возила з Києва гуманітарну допомогу, яка туди потрапила з Європи за допомогою великої кількості не знайомих раніше між собою людей. Навіть у тих умовах мене вразила здатність людей миттєво вирішувати будь-яку проблему. Оскільки я сама була учасником тих подій і сама за мить вирішувала будь-яке питання за допомогою зовсім незнайомих мені людей, то мене зацікавило, що стало чинником такого гуртування і самоорганізації українського суспільства під час війни? У мене виник професійний інтерес зафіксувати не лише власний досвід, а й досвід інших учасників цих подій, зрозуміти яка мотивація не лише українців, а й людей, які обрали Україну для проживання чи професійної діяльності, до того, аби ризикувати власним добробутом і життям?

З перших годин повномасштабного вторгнення російської армії в Україну люди всередині країни та за її межами почали допомагати як цивільним, постраждалим від війни, так і військовим грішми, речами першої необхідності, харчами, одягом для цивільних і військових, обладнанням, послугами, транспортом тощо. Таких людей часто називають волонтерами, але самі вони волонтерами називають не завжди. Ці люди допомагають як індивідуально, перераховуючи на потреби армії чи військового певну суму, так і колективно, об'єднуючись в групи та організації, аби закривати потреби військових, вимушених переселенців, людей, які проживають у зоні активних бойових дій. Серед тих, хто щодня закриває потреби армії та цивільних, постраждалих від війни, є люди з іншим громадянством. Люди гуртуються з метою протистояння російському агресору. Гуртування є феноменальним як з точки зору масштабів, так і з точки зору проблем, які вирішуються руками простих людей шляхом самоорганізації.

Українське суспільство не готувалося до війни. Наразі українцям вдається практично миттєво вирішувати питання, до вирішення яких виявився не готовим уряд, профільні та міжнародні організації. Події, які відбуваються в Україні, викликають інтерес фахівців, зокрема соціологів, соціальних психологів, політологів тощо. Фахівці вважають, що потрібно:

зафіксувати досвід людей щодо гуртування та самоорганізації під час повномасштабного вторгнення,

виявити мотивацію до протистояння ворогу саме у такий спосіб;

з'ясувати масштаби гуртування та самоорганізації людей під час війни;

виявити співвідношення впливу влади та самосвідомості у будь-якій діяльності;

виявити відмінності українського громадянського суспільства (у порівнянні з сусідніми) щодо самоорганізації в умовах кризи та війни.

Окрім того важливо дізнатися:

яка мотивація людей з іншим громадянством серед цивільних в Україні долучатися до протистояння російському агресору?

чи є такі характеристики українського громадянського суспільства, які можна культивувати в інших країнах?

«Дослідження феномену самоорганізації і гуртування українського суспільства під час війни» розпочалося наприкінці 2022 року. Воно має завершитися в грудні 2023 року. Результати дослідження будуть опубліковані у березні 2024 року на ресурсах: <https://www.evalinukraine.com/>, <https://www.ukreval.org/>, <https://ednannia.ua/>.

Звертаюся до Вас із проханням відповісти на низку запитань. Ваші особисті дані оприлюднюються чи передаються третім особам не будуть. Усі результати інтерв'ю будуть узагальнені. Можливе цитування окремих історій, але у формі, яка унеможливить визначення автора цитати. Безпека респондентів під час даного дослідження є у більшому пріоритеті, аніж мета і завдання дослідження.

Сподіваюся на Вашу щирість. Для мене і моїх колег важлива кожна історія, кожен внесок у

перемогу. Буду вдячна, якщо дане опитування буде поширено у Вашій професійній спільноті чи колі Ваших друзів. Уся інформація про мене та мої контактні дані є на сайті <https://www.evalinukraine.com/>.

1. Чим Ви займалися до війни (професія, заняття, стиль життя)?
2. Як для Вас запам'яталося 24 лютого 2022 року?
3. Як війна в Україні змінила Ваше життя?
4. Як Ви допомагаєте Україні (людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ) після 24 лютого 2022 року? Перерахуйте, будь ласка, усе що Ви робили та/або зараз робите.
5. Що Ви та/ або Ваша команда встигли зробити станом на зараз? Чим Ви найбільше пишаєтеся? Про що найбільше жалкуєте?
6. Чи знаєте Ви особисто тих людей, яким допомагаєте?

Так/ Ні/ Інше

7. Чому Ви почали допомагати людям та/або територіям, постраждалим від війни, військовим, ЗСУ?
8. Хто придумав робити те, що ви робите для людей і територій, постраждалих від війни, військових та ЗСУ? Можна не називати справжні імена цих людей, лише вказати, ким вони для Вас є (наприклад, товариш, сестра, знайомий тощо)
9. Як багато людей навколо Вас допомагають людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ? Хто ці люди?
10. Що, на Вашу думку, є спільного у людей, які допомагають людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ?
11. Чи може те, що Ви робите з метою допомоги людям і територіям, постраждалим від війни, військовим та ЗСУ, стати основною Вашою діяльністю/ професією/ бізнесом (зокрема після війни)?
12. Які емоції супроводжують Ваші успіхи та/або невдачі волонтерської діяльності? Які емоції найчастіше бувають?
13. Де Ви та/ або Ваша команда бере час, гроші, обладнання, витратні матеріали, пальне, транспорт тощо на допомогу людям/ територіям, постраждалим від війни/ військовим/ ЗСУ?
14. Влада підтримує вашу діяльність?

Так/ Ні

15. Чи знаєте Ви випадки, коли влада підтримала волонтерів?

Так/ Ні

16. Якщо Вам відомі випадки, коли влада підтримала волонтерів, то розкажіть, будь ласка, про такі:
17. З якими перешкодами ви стикаєтесь?
18. Як Ваші родичі, знайомі, друзі, колеги ставляться до того, що ви робите на користь людям/ територіям, постраждалим від війни/ військовим/ ЗСУ?
19. Як ви оцінюєте співвідношення впливу влади та громадянського суспільства (просто людей) у відсотках на вирішення проблем, пов'язаних з війною? Поясніть, будь ласка
20. Які, на Вашу думку, головні риси українського громадянського суспільства проявилися в умовах кризи та війни?
21. Яка, на Вашу думку, мотивація громадян інших країн долучатися до протистояння України російському агресору?
22. Про що важливе хотілося б ще сказати?
23. Яке у Вас громадянство станом на зараз?
24. Яке у Вас громадянство за походженням?
25. В якій країні Ви проживаєте станом на зараз?

26. Чи маєте Ви статус біженця (або йому відповідний) або чи отримували прихисток тієї країни, в якій зараз перебуваєте?

Так/ Ні

27. Чи маєте (мали) Ви статус ВПО в Україні?

Так/ Ні

28. В якому місті Ви проживаєте?

29. Яка сфера Вашої діяльності:

державна служба

місцеве самоврядування

неурядова (громадська) організація чи благодійний фонд

міжнародна організація

волонтерська спільнота

бюджетна організація

робота в приватній компанії

Власник_ця бізнесу

Самозайнята особа

Навчаюсь

На пенсії

В декреті

У творчій відпустці

Шукаю роботу

Інше

30. Чи реєструвалися Ви у реєстрі волонтерів в Україні?

Так/ Ні

31. Чи даєте Ви згоду на використання цього інтерв'ю з дослідницькою метою: подальше використання результатів інтерв'ю в узагальненому вигляді?

Так/ Ні

32. Чи даєте Ви згоду на цитування окремих елементів інтерв'ю без зазначення Вашого імені?

Так/ Ні

33. Назвіться будь ласка. Якщо з міркувань безпеки не можна назвати справжні ім'я та прізвище, то назвіть позивний або псевдонім.

34. Якщо бажаєте, то лишіть свої контактні дані (телефон та/ або електронна пошта) на випадок, якщо потрібно буде уточнити якусь інформацію: